

Clartés specialnummer om Sovjetunionen 1974 – i utdrag

Innehåll

<i>Introduktion</i>	1
Anders Berge: Profiten i sovjetekonomin	2
Nils Holmberg: Klassförhållandena i Sovjet.....	11
Benny Andersson: Hur kom dom dit upp?	17
Öppet brev till Norrskensflamman	22
Bo Gustafsson: Socialimperialismen i aktion: Stålverket i Bokaro	24
Dan Israel: Vad gör dom i Sovjet?	28
Göran Johnsson: COMECON – Nykolonial skapelse.....	31
Jan Hagerlid: Sovjets vapenhandel verktyg för kontroll och utplundring	35

Introduktion

Under 1970-talet var *Clarté* i praktiken det maoistiska KFml/SKP:s ungdoms- och/eller studentorganisation och tidskriften *Clarté* dess språkrör. *Clarté* nr 4-5/1974 var ett specialnummer om Sovjetunionen, där över halva dubbelnumret handlade om olika aspekter av Sovjetunionen.

Det var ingen tillfällighet att detta sovjetnummer kom just 1974. Utvecklingen av Kinas utrikespolitik och slutandet av Parisavtalet 1973, som innebar att kriget i Indokina gick mot sitt slut, innebar bl a att SKP ställdes inför problemet med De Förenade FNL-grupperna (DFFG): Vad skulle man ta sig till med denna organisation? Någon kläckte idén att omvandla DFFG till en allmän anti-imperialistisk front, med udden riktad mot Sovjetunionen. Men en sådan kursändring innebar ett brott mot den inriktning som DFFG haft alltsedan det bildades och för att få med sig de egna och DFFG:s medlemmar på detta behövdes omskolning, där Sovjet framställdes som huvudfiende till världens folk.

I detta syfte utarbetades ett studiematerial om Sovjet för DFFG. Detta kompletterades med en politisk kampanj i SKP/*Clarté*:s regi, med böcker/skrifter¹ och artiklar i ”m-l-pressen”, inklusive *Clarté*. När det gällde DFFG blev dock kampanjen ett misslyckande, eftersom många medlemmar satte sig på tvären och protesterade, vilket tvingade den maoistiskt dominerade DFFG-ledningen att dra tillbaka studiematerialet.² Men i SKP/*Clarté*:s regi fortsatte man på detta spår, även om det även där fanns motsättningar om synen på Sovjet (detta framskyftar i åtminstone en av artiklarna nedan).

Nedan har vi samlat de *Clarté*-artiklar som utifrån olika vinklingar diskuterar Sovjetunionens karaktär. Däremot har vi uteslutit några artiklar som rör Sovjets militära makt och påstådda hot mot Kina. Denna aspekt saknar i stort sett teoretiskt intresse (för förståelsen för ”övergångssamhällena”) och har idag föga relevans i och med sovjetblockets sammanbrott.

De frågeställningar som tas upp i artiklarna diskuterades livligt på 1970-talet. Marxistarkivet har tidigare publicerat flera artikelsamlingar om dessa problem. Där ingår också flera texter som polemiserar mot flera av artiklarna nedan – se t ex:

[Mörk, Gustafsson, Eklund: Maoisterna och Sovjet – debatt](#). Artiklar från 1974-76.

[Fredlig kontrarevolution - en debatt](#).

[Synpunkter på M-L- förbundens ”Sovjetanalys”](#) av Pierre Frühling.

[Nils Holmberg och sovjetanalysen](#) av Pierre Frühling

Se även [Maoistiska varianter: Holmberg; Bettelheim och hans kritiker](#) av Marcel van der Linden, som på ett övergripande sätt redovisar de maoistiska teorierna om Sovjetunionen.

Maoisterna hävdade att Sovjetunionen efter Stalins död blivit kapitalistiskt och socialimperialistiskt – för en grundlig kritik dessa uppfattningar, se [Är Sovjetunionen kapitalistiskt?](#) av Klas Eklund och Per Reichard.

Martin F (januari 2015)

¹ Bl a *Sovjet idag* av Kurt Lundgren och Steven Ek, samt *Fredlig kontrarevolution* av Nils Holmberg.

² Om maoisternas och DFFG:s syn på Sovjet och hur det förändrades med tiden, se [Lärdomar av den svenska Vietnamrörelsen, del 1](#) (av Martin F), som även mer allmänt diskuterar det maoistiska inflytandet i DFFG, [Lärdomar av den svenska Vietnamrörelsen, del 2](#), som bl a tar upp DFFG:s (= maoisternas) syn på Sovjet, samt [De Förenade FNL-grupperna och fronten mot supermakterna](#), av Björn Larsson, som specifikt tar upp kampanjen som fördes 1974.

Anders Berge: Profiten i sovjetekonomin

Är det statliga ägandet i Sovjetunionen socialistiskt? Den här artikeln analyserar företeelser bakom ägandeformerna och diskuterar profitens och mervärdeslagens roll i den sovjetiska ekonomin.

När Chrustjevrevisionisterna kommit till makten i Sovjet etablerades en officiell ideologi som var borgerlig till innehållet men klädd i marxistisk skrud. Teorin om klasskampens utdöende motive-rade tesen om ”hela folkets stat”. Till detta fogades en variant av teorin om produktivkrafterna — de stora politiska problemen sades vara lösta och istället betonades ansträngningarna att skapa den ”materiella och tekniska grundvalen” för kommunismen. För att tala med en sovjetideolog:

”Det nya kännetecknet är att den grundläggande politiska frågan, frågan om makten, nu har lösts till förmån för socialismen, så att ekonomiska frågor, den nationella ekonomins or-ganisering och ledningen av produktionen, naturligt ställs i förgrunden.”¹

Denna ideologi svarar mot Sovjetledarnas behov av att omstöpa ekonomin efter sina klass-intressen och samtidigt avleda arbetarklassens uppmärksamhet från klasskampen. De nya makt-havarna hade ärvt problem som fanns redan på Stalintiden. Men under brytningstiden mellan det gamla och det nya systemet skärptes svårigheterna. Tillväxttakten sjönk markant under slutet av 1950- och början av 1960-talet. Detta berodde på att revolutionära drivkrafter inte längre mobiliserades samt att den ekonomiska struktur som bibehållits kom i allt skarpare konflikt med de reella politiska och ekonomiska förhållanden som växte fram.

Redan 1956 inleddes en revidering av de ”gamla” uppfattningarna om den politiska ekonomin. Den ekonomiska debatten intensifierades i början av 1960-talet. 1965 antogs den stora eko-nomiska reformen. Den har följts av bl a en prisreform 1967 och en förvaltningsreform 1973. Dessutom har flera beslut om jordbruket fattats både före och efter den ekonomiska reformen 1965. Det har tagit längre tid än beräknat att genomföra denna. Flera intentioner från 1965 har ännu inte förverkligats. Den ekonomiska reformen i Sovjet måste ses i ljuset av en fortgående omstöpning av hela ekonomin. Kärnpunkten i omvandlingen är tydlig: sovjetledarna bekämpar inte de borgerliga tendenserna hos företagsledare och byråkrater — dessa tendenser märktes även under Stalintiden — utan mobiliserar de borgerliga drivkrafterna genom ett profitsystem.

Företagens mål är profit

En socialistisk utveckling måste vägledas av socialistisk medvetenhet och kollektiv anda. Revisionisterna motiverar profitsystemet med att om privatintressena mobiliseras tillgodoses också hela samhällets intresse:

”personliga intressen ska ställas i samhällsintressets tjänst och en korrekt metod för att kombinera dem måste hittas.”²

Profitsystemet är metoden. Ekonomen *Lieberman* formulerade principen:

”Det som är lönsamt för samhället och staten måste också bli lönsamt för varje företag och för varje arbetare i produktionen.”³

Denna grundtanke är identisk med grundsynen i den rent marknadssocialistiska teorin, som väg-leder systemet i Jugoslavien. Uppfattningen är till sitt väsen liberal, liksom Adam Smiths teori att

¹ Glezerman: ”Socialist society — scientific principles of development”. Moskva 1971, s. 154.

² A a, s. 214

³ Maurice Dobb: ”Socialist planning — some problems”. London 1970, s. 44.

summan av privatintressena indirekt på bästa sätt tillgodoser samhällets intresse. Skillnaden är att en kombination av statlig reglering och marknadskrafter här övertar den roll som ”osynliga handen”, dvs den fria marknaden, har hos Smith.

På CK-plenum 1965 beskrev *Kosygin* huvuduppgiften i ekonomin:

”Att på allt sätt höja den samhälleliga produktionens effektivitet, minska åtgången av levande och materialiserad arbetskraft och i betydande grad öka kapitalinvesteringarnas och anläggningstillgångarnas räntabilitet är därför en uppgift som skjuts i förgrunden som det centrala problemet.”⁴

Profiten är därför den främsta indikatorn på företagets verksamhet:

”... kommer index på vinsten, räntabiliteten, att vara bäst lämpad att inrikta företaget på att höja effektiviteten.”⁵

I en nyutkommen bok formuleras profitens roll:

”Profiten är den viktigaste allmänna och sammanbindande (syntetiska) indikatorn.”⁶

Företagens tre fonder

Företagens och särskilt företagsledningarnas intressen kopplas till profiten genom tre fonder som finansieras ur denna: materiella stimulansfonden; produktionsutvecklingsfonden och sociala-kulturella fonden. Hur stor del av profiten som ska avsättas till fonderna beräknas efter ett komplicerat normsystem, där hänsyn tas till hur företagen uppfyllt planen för profit, profitkvot (profit i förhållande till fast kapital) och försäljning; till storleken på lönefonden och kapitalvärdet; till normer som varierar efter sektorer eller enskilda företag — en given profit kan alltså innebära olika stor avsättning till fonderna; till om företaget uppfyllt de obligatoriska indikatorerna i den centrala planen (se nedan) och till om planmålen uppfyllts eller överuppfyllts (det senare medför oftast en relativt mindre avsättning till fonderna).

Den del av profiten som inte går till företagets fonder betalas in till staten. Betalningen sker i form av återbetalning av lån med ränta till banker, ränta på tilldelat fast kapital och skatter på profiten.

I procent av det fasta kapitalet har industrins profitnivå utvecklats så här⁷

1965	1966	1967	1968	1969	1970
13%	13,3%	17,1%	20,1%	20,5%	21,5%

År 1971 fördelades den sammanlagda industriprofiten på följande sätt:

- statsbudgeten: 62%
- produktionsutvecklingsfonden: 13%
- materiella stimulansfonden: 14%
- annan användning: 11%.⁸

1970 avsatte företagen sammanlagt 9 miljarder rubel ur profiten till sina fonder.⁹ Företagens

⁴ ”Den ekonomiska reformen i Sovjetunionen”. Stockholm 1965, s 6-7

⁵ A a, s 17.

⁶ Koval: ”Fundamentals of Soviet economic planning”. Moskva 1972, s. 285.

⁷ Abalkin: *The economic mechanism of socialism*. Moskva 1973, s. 70-71.

⁸ A a, s. 68-69.

⁹ ”Direktiv om femårsplanen för 1971-75”. Rapport av Kosygin, Stockholm 1971, s. 46.

produktionsutvecklingsfonder finansierade 1971 kapitalinvesteringar för 3 600 miljoner rubel. Det motsvarade 12,2 procent av den sammanlagda kapitalinvesteringen. Överföringar från profiten till produktions-utvecklingsfonden svarar för 32-37 procent av tillförseln till denna mellan 1966 och 1970. Amorteringar svarade för 55 -60 procent och försäljning av överflödiga kapitalutrustning för 6 - 9 procent.¹⁰

Dessa siffror markerar två tendenser: dels att profitens storlek ökar snabbt och att profitnivån nu är avsevärd och dels att tendensen går mot att företagen blir självständiga ekonomiska enheter. Vad innebär detta för de statliga företagens sätt att fungera?

Löner

Profitsystemet innebär att den socialistiska huvudlinjen — lön efter arbete — definitivt har åsidosatts. Via bonussystemet görs lönerna beroende av företagens profiler. Detta erkänns försiktigt även av sovjetideologerna:

”Det bör emellertid uppmärksammas, att under den aktuella ekonomiska reformen kan vissa skillnader mellan arbetare från olika företag öka, både i direkt betalning för arbete (bonus) och i inkomst från de sociala fonderna. Den ekonomiska reformen ökar personalinkomsternas beroende av *arbetsresultatet*, vilket kommer att vara av avgörande betydelse för att stimulera produktionen.” (min kursiv, AB).¹¹

Även tidigare fanns i Sovjet en fond för materiell stimulans.

Den var rätt liten och inte kopplad till profiten utan togs ur lönefonden. Eftersom reformen stödjer sig på de förborgeligade företagsledarna är det främst tjänstemän som tjänat på bonussystemet. I de företag som 1966 gått över till det nya systemet skedde 1966 följande löneökningar: arbetare plus 4,1 procent; tjänstemän plus 10,3 procent; ingenjörer, tekniker plus 8,2 procent.¹²

Under 1967 utgjorde bonus från materiella stimulansfonden 20 procent av snittlönen för administratörer och tekniker. Bonus utgjorde bara 3,3 procent av snittlönen för arbetare. Materiel- la stimulansfonden steg från 196 miljoner rubel 1966 till 3 900 miljoner rubel 1970. Det är mellan 7 och 10 procent av den totala lönesumman för industrin.¹³

Bonussystemet medför alltså växande inkomstklyftor och i synnerhet för tjänstemän att bonus utgör en snabbt växande och redan betydande del av inkomsten.

Produktionsmedlen

Dessa fördelades tidigare kostnadsfritt av staten. Nu betalar företagen med en ränta som räknas som produktionskostnad. Tendensen går mot att företagens egna fonder och bankkrediterna får ökad betydelse. Redan 1965 ställde Kosygin som ett framtidsmål att släppa in produktionsmedlen i varucirkulationen på marknaden. Ett kontraktssystem har börjat utvecklas där företagen fritt köper och säljer till varandra. Ett ökat antal varor ligger utanför den centrala planeringen. Fyra till fem hundra överskottsdepåer för produktionsmedel hade införts 1970.¹⁴ Företagen kunde fritt sälja till och köpa från dessa. Men likafullt uppskattar *Maurice Dobb* 1970 att mellan 2/3 och 3/4 av företagens inköp av produktionsmedel och råvaror sprids inom ramen för det gamla fördel-

¹⁰ ”Voprosy Ekonomiki”. 11.72, s. 53-62. Denna och följande ryska källor är tagna ur sammandrag i ”Soviet and East European series (absees)”. Glasgow University. Absees april 1973, s. 25.

¹¹ Glezerman, s. 143.

¹² Ellman: ”Economic reform in the Soviet union”. London 1969, s. 294.

¹³ ”Soviet studies” 1/74, s. 41.

¹⁴ Dobb, s. 47.

ningssystemet.¹⁵ Detta är bakgrunden till att Kosygin på SUKPs 24 kongress 1971 åter betonar handeln med produktionsmedel:

”Allt eftersom resurserna ökar kan vi utveckla grosshandeln med produktionsmedel. Detta ökar företagens och produktionssammanslutningarnas självständighet och initiativförmåga i valet av rationella ekonomiska förbindelser.”¹⁶

Man märker att flera steg tagits för att släppa fria produktionsmedlen i varucirkulationen men att de administrativa fördelningsmetoderna samtidigt lever kvar i betydande grad. Detta måste i längden vara ett omöjligt förhållande — många problem skapas när en del företag går över till kontraktssystem medan andra inte gör så. Vi bör också komma ihåg att även om ”administrativa” metoder lever kvar så är inte *principerna* för produktionsmedlens fördelning samma som förr. Såväl banker som statliga myndigheter ger nu företagens möjligheter till hög räntabilitet och snabb avkastning en hög prioritet i valet mellan olika behov som ska tillgodoses.

Priser

Genom priskontroll hävdar sovjetledarna att de förhindrar ”osunda” profitsträvanden. Men de kapitalistiska krafter som släppts loss sätter en konstant press på priserna:

”Under de senaste två åren hade vart tredje av de kontrollerade företagen i Kazakhstan brutit mot de statliga prisreglerna. I grosshandelspriserna överskattades tillverkningskostnaderna. Senaste året sänkte republikens statliga priskommitté 40% av de föreslagna priserna på konsumtionsvaror och byggnadsmaterial för lokal användning. Ofta sätter företagsdirektörer, överstyrelser och t o m ministerier godtyckligt priser med orimliga profiter på nya varor.”¹⁷

Tendensen är att prispolitiken liberaliseras. 1971 fastställdes ca 1/3 av industrins priser genom förhandlingar mellan företagen (enligt vissa regler).¹⁸ Dessutom är en del av de centralt fastställda priserna endast rampriser. Vi bör också undersöka enligt vilka kriterier de centrala priserna fastställs. Man har gått hårt åt vad som kallas ”subjektivismen” i prissättningen under Stalintiden. De sk optimala priserna förefaller bygga på att så exakt som möjligt beräkna ett pris som återspeglar värdelagen.

Rationaliseringar

Företagens totala lönesumma är en av de obligatoriska uppgifter som fastställs i den centrala planen. Revisionistiska ekonomer som Dobb anser detta vara den mest ”hämmande” faktorn för företagen. Redan 1965 ställde Kosygin som ett långsiktigt mål att denna planering ska avskaffas. *Sjtjokinos kemiska kombinat* har experimenterat med att låta de anställda få del i vinsten vid bortrationaliseringar av arbetare.¹⁹

Detta experiment inleddes 1969. Vid mitten av 1970 hade 62 företag sluppit en fastställd lönefond och gick in för liknande rationaliseringar. I januari 1971 fungerade 121 företag med 750 000 anställda efter detta system. I de experimenterade företagen beräknas arbetsstyrkan minska med 65 000 på 3-4 år. En utvidgning av experimentet har rekommenderats. Det rapporteras att arbetare uttryckt oro för arbetslöshet i brev till *Pravda*.²⁰

¹⁵ A a, s. 53.

¹⁶ ”Direktiv om femårsplanen för 1971-75”, s. 48.

¹⁷ ”Kazakhstanskaya Pravda” 15.5.73, s. 3 (absees, okt 73, s 15).

¹⁸ Wilczynski: ”The Economics of Socialism”. London 1972, s. 130.

¹⁹ Nove, Nuti: ”Socialist economies”, s. 356.

²⁰ ”Soviet studies”, 1/74, s. 41-.

Tidningen *Trud* (7.3.73) kunde berätta att redan 1968 hade ett annat företag, *Angarsky*, startat experiment av Sjtjokinotyp. Under de år som gått hade företaget lyckats minska arbetsstyrkan med 1662 personer och samtidigt öka produktionen, intäkter och profit.²¹

På 24 partikongressen omnämner *Bresjnev* Sjtjokino i positiva, om än lite kryptiska ordalag:

”Ändamålsenligt är att, som erfarenheterna från Sjtjokinos kemiska kombinat visar, ge företagen större möjligheter att stimulera de anställda och de kollektiv, som gör den största insatsen för att utveckla produktionen, kombinerar olika yrken samt handskas aktsamt och varsamt med samhällelig egendom.”²²

I boken *Political Economy and Socialism* från 1967, som i mycket är en utläggning kring besluten 1965, nämns just ”arbetskraft och löner” bland de frågor som företagen ska få stor självständighet i att bestämma över.²³

Man förstår av detta hur profitsystemet med inneboende konsekvens driver utvecklingen därhän att arbetaren får ställning av mervärdeproducent som avskedas genom rationaliseringar i den mån det bedöms gynna företagets räntabilitet. Det märks också dagligdags, även när regleringen av den totala lönefonden inte slopats.

Avskedanden

I sovjetisk press rapporteras om direktörers godtycke och avskedanden:

”1972 lämnade över 10 000 arbetare byggnadsorganisationer som sorterar under Tadshiks Konstruktionsministerie, en omsättning av halva arbetsstyrkan. 5513 av dem avskedades för systematiska brott mot arbetsdisciplinen, onykterhet och frånvaro. Men en person som just har avskedats har inga svårigheter att få jobb hos en annan byggnadsorganisation. Detta uppmuntrar en del konstruktionsarbetare att byta jobb ofta. En arbetare som bytt arbetsplats mer än två gånger under ett år berövas alla förmåner från sociala försäkringar.”²⁴

Problemen med stor omsättning på arbetskraften förefaller att vara utbredda:

”Kishinevs industriföretag ... 138 200 arbetsdagar förlorade p g a frånvaro, förseningar osv. Värde: 8,8 miljoner rubel. Frånvaro med företagsledningens tillstånd svarade för 5.7 miljoner rubel. Omsättningen av arbetskraft: 23% i Zoriles fotbeklädnadsfabrik, 58% i glasbruken, 61,5% i Kombinatet för byggnadsmaterial.”²⁵

Företagen avskedar för att skärpa ”disciplinen”. Från *Alma-Ata bomullstextilkombinat* rapporteras en arbetaromsättning på 46,2 procent per år. 1972 avskedades 820 arbetare för hög frånvaro men det rapporteras att trots detta ”förbättrades inte disciplinen”.²⁶ När företagen överanställer arbetare fungerar inte avskedanden som disciplinstraff. I *Trud* klagas över att avskedade alltid kan få nya jobb. Företagen uppmanas skära ner på arbetsstyrkan.²⁷

Den omflyttning som sker på arbetarnas egna initiativ speglar självfallet missförhållanden på arbetsplatserna. En offentlig undersökning vid *Kaunas lätta industri* visar att 80-90 procent är nöjda med sitt arbete, 30-40 procent är missnöjda med arbetsförhållandena och företagsledning,

²¹ Absees, juli -73, s. 45.

²² ”Verksamhetsberättelse på SUKP:s 24 kongress”, föredragen av Bresjnev, Stockholm 1971, s. 61-62.

²³ A a.s. 101.

²⁴ ”Trud”, 13.2.73, s. 2 (absees, juli 1973, s. 43).

²⁵ ”Kommunist Moldavi”, 7/73, s. 47-51 (absees, okt 73, s. 14).

²⁶ ”Nar khoz kaz”, 4/73, s. 34-37 (absees, okt 73, s. 44).

²⁷ ”Trud”, 13.2.73, s. 2 (absees, iuli 73, s. 43).

17-19 procent klagade över låga löner.²⁸

Direktörerna kan uppenbarligen ta sig stora friheter. När de bryter mot regler ingriper domstolar:

”Under tre och ett halvt år har domstolarna i Uzbekistan återanställt över 2 000 arbetare som avskedats på felaktiga grunder.”²⁹

Av detta kan vi se, förutom de sociala missförhållandena och arbetarnas omedvetna protester, hur direktörerna i Sovjet använder sedvanliga kapitalistiska metoder med påföljd att klassmotsättningarna inom företagen skärps.

Arbetslöshet

I den officiella bilden är arbetslösheten avskaffad i Sovjet. Men kapitalistiska strukturrationaliseringar, direktörers godtycke och industrilokalisering efter räntabilitetskriterier skapar arbetslöshet:

”... huvudkriteriet för att avgöra specialiseringen inom en republik eller ett ekonomiskt område är produktionskostnadernas nivå och sammansättning samt kapitalinvesteringens storlek per enhet framställd produkt.”³⁰

Ekonomen *Evstigneev* [bör nog skrivas *Jevstignejev* – Red] har visat att av 26 branscher inom maskin- och metallindustrin är 24 koncentrerade till västra Sovjet och 2 till östra. *Evstigneev* anser att huvudkriteriet vid byggandet av en maskinindustri ska vara räntabiliteten.³¹ Fakta tyder på en stark urbanisering i Sovjet. Industrilokalisering till ”lönsamma” områden förhindrar utveckling av landsbygden och skapar säsongarbetslöshet där. En undersökning av Sovjets centrala byrå visar att i 9 procent av kolkhozerna arbetar de arbetsföra bara 121 dagar om året, i 31 procent arbetar de 177 dagar och i 20 procent arbetar de 268 dagar.³² Följden blir avfolkning. Genom folkkommunerna och decentralisering av industrin har Kina visat hur motsättningen mellan stad och land kan lösas. Industrilokalisering efter räntabilitetsprinciper skärper istället denna motsättning.

Liknande problem kan uppstå i städer:

”Över 6% av Kazakhstans arbetsföra befolkning deltar inte i produktionen. Dessa omfattar mest kvinnor som inte dras in i arbetslivet p g a brist på förskoleanordningar och avsaknad av arbete nära hemmen. Större delen av de stadsliknande bosättningarna är fortfarande ensidigt utvecklade. 145 av de existerande 178 skapades för utvinning och bearbetning av mineraler och för konstruktion av järnvägar. Sju procent av arbetskraften deltar inte i samhällsproduktionen. Den stora befolkningsomflyttningen i Kazakhstan är ett allvarligt hinder för att utnyttja hela arbetsstyrkan. I genomsnitt flyttar 1 650 000 människor varje år i republiken.”³³ (I summan flyttade ingår även bönder, ABs anm.)

Samma källa rapporterar att arbetsförmedlingsbyråer upprättats. Dessa har funnits tre år i republiken och hunnit placera 270 000 arbetare. Arbetsförmedlingar är vanliga i Sovjet idag:

”1968-69 offrade varje arbetslös person i Dushanbe i genomsnitt 32 dagar på att leta efter jobb eller vänja sig vid ett nytt, och förlorade därigenom 100-150 rubel i löner. Lä get har

²⁸ ”Komjaunimo tiesa”, 21.6.73, s. 2 (absees, okt 73, s. 45).

²⁹ ”Pravda Vostoka”, 15.5.73, s. 3 (absees, okt 73, s. 50).

³⁰ Koval, s. 103.

³¹ Absees, juli 73, s. 90-91.

³² ”Nash Sovremennik”, 11/72, s. 100-110 (absees, apr 73, s. 4).

³³ ”Nar khoz kaz”, 3/73, s. 77-79 (absees, juli 73, s. 44).

förbättrats avsevärt sedan Byrån för Information och Sysselsättning i Dushanbe hade upprättats — under 1971-72 skaffades arbete i staden åt 1806 tidigare arbetslösa och 1036 tillfälligt arbetslösa.”³⁴

Uppenbart är att profitsystemet i Sovjet är helt oförenligt såväl med allsidig utveckling av landet som med full sysselsättning.

Sociala problem

Tilltagande brottslighet och alkoholism är två uttryck för det sociala förtrycket. *Kriminologiska Laboratoriet vid Kazans universitet* har gjort en undersökning av medlemmarna i brottsliga ligor. Den visar att de straffade hade ringa utbildning — 84 procent hade ingen läroverksutbildning (secondary); 25 procent av dem hade aldrig haft ett arbete; 53 procent var berusade när de arresterades.³⁵ En liknande undersökning av ungdoms. förbrytare som döms för andra gången visar: 54 procent var anställda; 10 procent studerade; 36 procent varken studerade eller arbetade (mot 16 procent vid tiden för första brottet). Utbildning vid tiden för andra brottet: 64 procent hade sex till sju skolår; 28 procent hade åtta till tio skolår; resten hade fem skolår eller mindre. 46 procent begick sitt första brott och 72 procent sitt andra under alkoholpåverkan.³⁶ Tidningen *Vyshka* meddelar:

”En raion-domstol granskade en grupp ungdomar, mellan 17 och 18 år gamla, som varken hade arbete eller gick i skola och som ägnade sin fritid åt småstöder, dryckenskap och ligaupptåg. Artikeln anklagar allmänheten såväl som institutionerna för att inte göra nog för att utveckla samhällsanda och respekt för lag och ordning hos tonåringar.”³⁷

Alkoholism är ett mycket stort problem. Vodka utbjuds på privata utskänkingsställen om kvällarna. I alla rapporter om avskedanden nämns superi som en av de främsta orsakerna. Skilsmässostatistiken ger en skrämmande bild. Varje år ingås två miljoner äktenskap i Sovjet och varje år tas 600 000 skilsmässor ut. I mer än 50 procent av de skilsmässor som kvinnor var initiativtagande till var kraftigt alkoholmissbruk orsaken.³⁸ De växande problemen föranledde *Högsta Sovjets presidium* att sommaren 1972 besluta om åtgärder för att intensifiera kampen mot dryckenskap och alkoholism. Skärpta straff infördes: böter för berusning på offentlig plats, böter eller arbetsläger för olaglig försäljning, böter eller fängelse för rattfylla samt för att lura minderåriga att dricka.³⁹

Sociala problem försvinner inte i ett slag under socialismen. Men i Sovjet breder de ut sig mer än 50 år efter Oktoberrevolutionen. Myndigheterna svarar med rättsliga åtgärder och skärpta straff. Så speglas klassförtrycket.

Kombinat och ministerier

1972 var ett dåligt år för både jordbruket och industrin i Sovjet. Nationalinkomstens tillväxttakt var 4 procent — den lägsta sedan 1963. Industriproduktionen steg med 6,5 procent — den minsta ökningen sedan 1947. Arbetsproduktiviteten steg med 5,2 procent. Under flera år på 1960-talet uppnåddes lika låga eller lägre siffror. Men siffran för 1972 ska bedömas mot bakgrund av den stora satsningen i femårsplanen 1971-1975 på intensiv tillväxt till skillnad från tillväxten tidigare

³⁴ ”Kommunist Tadzhikistana”, 20.1.73, s. 3 (absees, apr 73, s. 46).

³⁵ ”Absees”, juli 73, s. 104.

³⁶ ”Sovetskaya Yustitsiya”, 8/72, s. 23-25 (absees, juli 72, s. 52).

³⁷ ”Vyshka”, 4.4.73, s. 3 (absees, juli 73, s. 50).

³⁸ ”Zhurnalist”, 11.72, s. 58-61 (absees, apr 73, s. 75).

³⁹ ”Sovetskaya Rossiya”, 20.6.72, s 2 (okt 72, s. 66).

som till stor del varit extensiv. Till följd av de dåliga resultaten 1972 sattes målen för 1973 ganska anspråkslöst.⁴⁰

1973 års förvaltningsreform var på väg innan de dåliga resultaten från 1972 blev kända. Men dessa resultat speglar ändå problem som förvaltningsreformen är en av åtgärderna för att lösa. 1973 års reform innebar att industrin fr o m 1975 ska vara organiserad på basis av kombinat eller produktionsammanslutningar. De enskilda företagen ska ingå i dessa trustliknande sammanslutningar.

Ända från 1965 har tanken bakom profitsystemet varit att företagen med hjälp av detta ska bygga upp självständiga *driftsekonomier* (rysk term *khozraschet*). Det innebär att företagen ackumulerar kapital, kontrollerar inköp och försäljning och planerar den konkreta uppläggnings av produktionen. Förutsättningen är att företagen kan sträva efter profit på basis av egna kalkyler över inkomster och utgifter.

Reformen har mött flera problem. En orsak är uppsplittringen i enskilda företag före 1973. Tex har rapporterats om forskningsorganisationer som övergått till självständiga driftsekonomier. För dem blev det lönsamt att få ut så många nya uppfinningar som möjligt medan det för producerande företag ofta var bäst att förbättra existerande utrustning. De relativt små företagen innebar också att det var svårt att ackumulera tillräckligt kapital för en expansiv verksamhet. Ytterligare ett problem var att statsadministrativa organ ofta satte sig över den självständiga driftsekonomin och blandade sig i.

Förvaltningsreformen stärker kombinaten både gentemot företagen och gentemot de statliga ministerierna. Den syftar helt enkelt till att få profitsystemet effektivare. Kosygin betonar att de ”ekonomiska motiven” ska avgöra hur kombinat upprättas. Med reformen hoppas man slutgiltigt kunna upprätta de självständiga driftsekonomierna.

Mervärdelagen styr produktionen

Kapitalismens ekonomiska grundlag är mervärdelagen. Kapitalisten ackumulerar kapital genom att sträva efter maximal profit och tillägnar sig det mervärde arbetarna skapar. Strävan efter maximal profit är helt vägledande för företagets agerande i Sovjet. Profitsystemet leder till uppbyggande av självständiga driftsekonomier, till att varumarknaden breder ut sig inte bara för konsumtionsvaror utan också för produktionsmedel, till att arbetskraftens ställning förändras till att bli en vara som köps för att producera mervärde, till att industrin lokaliseras efter räntabilitetsprinciper, till att priserna blir mera rörliga och till att kapitalistiska strukturrationaliseringar drivs fram.

Allt detta visar att mervärdelagen regerar den sovjetiska ekonomin.

Det är känt att en varumarknad, och med den värdelagen, lever kvar under den socialistiska övergångsperioden, som arv från kapitalismen. Endast om arbetarklassens politiska makt, de socialistiska produktionsförhållandena och den socialistiska planmässiga ledningen av ekonomin i enlighet med samhällets behov stärks, kan utvecklingen drivas framåt och marknadens och värdelagens betydelse minska. Om inte så sker utvecklas kapitalistiska drivkrafter, profiten, inom ekonomin. Om tendenserna inte kämpas ned banar de väg för en kapitalistisk restauration och upprättande av fullt kapitalistiska produktionsförhållanden. Detta har skett i Sovjet medan Kina genom Kulturrevolutionen visat på vägen för att bekämpa de kapitalistiska krafterna.

⁴⁰ ”Bidrag till öststatsforskningen”, 1/73 Uppsala universitet s. 60-62.

Den statliga regleringen

Det är inte ovanligt att radikaler betraktar den statliga regleringen i Sovjet som socialistiska inslag i ekonomin. Det är ett formalistiskt synsätt. Visst är ekonomin i Sovjet och värdelagens funktion på många sätt reglerad av och genom staten. De administrativa inslagen i ekonomin är större än i t ex Jugoslavien och Ungern. Men staten i Sovjet kan endast utföra en statskapitalistisk reglering av ekonomin. Några drag i statens reglering är:

- Den långsiktiga, prognosticerande planeringen betonas. Varje företag ska också kunna göra upp egna långsiktiga planer.
- Den centrala fysiska planeringen begränsas till de viktigaste varorna och sker aggregerat, dvs i produktgrupper. Konkretiseringar görs på lägre nivå.
- Den statliga planeringen bygger på mervärdelagens och värdelagens verkan i den sovjetiska ekonomin. Den mobiliserar företagen med profitsystemet. Därför gäller att:
 ”Räntabilitetsnivåns trender i olika branscher inom ekonomin ger vägledning till de centrala planerarna i deras strävan att optimera resursallokeringen på makronivå. Profiten kan sålunda utgöra den unika förbindelselänken mellan mikro och makroekonomiska intressen — traditionellt den felande länken i de socialistiska ekonomierna.”⁴¹
- I enlighet med detta flyttas tonvikten i de centrala planerna över till obligatoriska indikatorer som verkar via marknaden och mervärdelagen: profit, profitkvot, försäljningsvärde osv. Dessa betonades starkt av Brezjnev på 24 partikongressen.
- Den statliga kontrollen över t ex investeringar, lönefond och myndigheters vana att gå in i företagets arbete är betydligt större än i en rent ”marknadssocialistisk” ekonomi. Mycket av den administrativa apparaten består.
- Den troliga utvecklingen de närmaste åren är att kombinatens självständighet ytterligare ökar, att de centrala myndigheterna mest sysslar med helhetsfrågor och att direkta statliga ingrepp främst sker via ministerierna. Observera att också dessa går över till självständig driftsekonomi. Brezjnev underströk på 24 kongressen att också ”överordnade ekonomiska instanser” ska verka enligt ”principerna om ekonomisk bärkraft” och att dessa ska få ”ökad roll” och ”vidgad självständighet”.

När liberala forskare talar om att statsbyråkraterna i Sovjet är ”teknokratiska” istället för ”ideologiska” som förut, är det den statliga regleringens statskapitalistiska karaktär som de uppmärksammat.

För att förstå utvecklingen i Sovjet måste alla progressiva göra sig av med en revisionistisk syn på staten. Statligt ägande är en nödvändig men inte alls en tillräcklig förutsättning för socialism. I kamp mot Sovjetrevisionismen måste vi göra en vetenskaplig marxistisk analys av den kapitalistiska klasstruktur i Sovjet som vi kan sluta oss till döljer sig under de statliga ägandeformerna. ■

⁴¹ Wilczynski s. 54.

Nils Holmberg: Klassförhållandena i Sovjet

Den här texten om klassförhållandena i sovjetsamhället är ett underlag till kapitel 15 ur Nils Holmbergs bok om Sovjetunionen — ”Fredlig kontrarevolution”. Första delen utkommer i dagarna, medan del två — i vilken kapitel 15 ingår — kommer till hösten.

Sovjetunionen påstås vara ett socialistiskt land eller rättare en union av socialistiska länder. Dess hela namn är ju Socialistiska Sovjetrepublikernas Union (SSRU). I föregående kapitel har med stöd av en rad fakta hävdats att makten i detta land redan år 1961, då det första gången påstods vara ”en hela folkets stat”, låg i händerna på en byråkrat-bourgeois.

Hur är detta möjligt? Hur kan det finnas en bourgeois av något slag i ett land, där hela industrin, bankerna, transportväsendet, jorden och alla naturrikedomarna är samhällsägda?

För att komma till klarhet därom är det nödvändigt att granska klassförhållandena i Sovjetunionen.

Hur avgör man då vad en klass är och vilka som ska räknas till den? Hur skiljer man mellan olika klasser?

Marxismen-leninismens svar på dessa frågor har Lenin givit. Han säger:

”Klasser kallas stora grupper av människor, vilka skiljer sig åt genom sin ställning i det historiskt bestämda, samhälleliga produktionssystemet, genom sitt förhållande till produktionsmedlen (till största delen förankrat och fixerat i lagarna), genom sin roll i arbetets samhälleliga organisering och följaktligen genom det sätt, på vilket de kommer i åtnjutande av den andel av den samhälleliga rikedom, över vilken de förfogar, samt omfattningen av denna andel.

Klasser är sådana grupper av människor, av vilka den ena kan tillägna sig den andras arbete, tack vare deras olika ställning i en bestämd samhällelig hushållningsformation.” (V I Lenin: ”Det stora initiativet”. *Skrifter i urval*, bd 16, s. 174-175; *Valda verk*, II:2, s. 228).

Stalin om klasserna i Sovjetunionen 1935

I sitt tal, om förslaget till Sovjetunionens författning, på unions-sovjetkongressen den 25 november 1935 tog Stalin upp klassförhållandena i Sovjetunionen. (Stalin: *Leninismens problem*, Förlaget för litteratur på främmande språk, Moskva 1951, s. 783-786). Utsugarklasserna var, framhävde han, likviderade. Kvar fanns arbetarklassen, bondeklassen och de intellektuella.

Om arbetarklassen sade Stalin, att den inte längre var ett proletariat.

”Proletariatet är en klass som utsugs av kapitalisterna.” Men kapitalistklassen var likviderad, produktionsverktygen och produktionsmedlen hade överlämnats till staten och varje möjlighet att exploatera arbetarna var utesluten. Sovjetunionens proletariat hade ”förvandlats till Sovjetunionens arbetarklass, som avskaffat det kapitalistiska hushållningssystemet, befast det socialistiska ägandet till produktionsverktygen och -medlen som styr sovjetsamhället framåt på kommunismens väg.”

Sovjetbonden var, fortsatte Stalin, en från exploatering fri bonde. Den stora majoriteten bönder var kollektivbrukare, deras arbete baserades inte på individuellt arbete och efterbliven teknik. Inte privategendomen utan den kollektiva egendomen låg till grund för deras hushållning.

De intellektuella, ”de ingenjörstekniska arbetarna, den kulturella frontens arbetare, de anställda i allmänhet osv” var intellektuella av ”ett alldeles nytt slag”. Deras sammansättning hade förändrats, 80-90 procent hade utgått från arbetarna, bönderna eller andra arbetande skikt.

”Tidigare måste de tjäna de rika klasserna, ty de hade ingen annan utväg. Nu måste de tjäna folket, ty det finns inte längre några utsugarklasser. Och just därför är de nu likaberättigade medlemmar i sovjetsamhället, där de tillsammans med arbetarna och bönderna och i lag med dem bygger upp det nya klasslösa, socialistiska samhället.”

De förändringar som från revolutionen och till 1935 inträffat i Sovjetunionens klasstruktur betydde, sade Stalin slutligen, för det första att gränserna mellan arbetarklassen och bönderna och mellan dem och de intellektuella höll på att utplånas och att ”avståndet mellan dessa sociala grupper allt mera minskas.” De betydde för det andra att ”de ekonomiska motsättningarna mellan dessa grupper håller på att bortfalla och utplånas”. Och för det tredje slutligen ”att också de politiska motsättningarna mellan dem håller på att bortfalla och utplånas”.

Kritiken mot Stalins analys

Denna analys har med rätta kritiserats därför att Stalin bortsåg från skillnaden mellan arbetare och kollektivbönder. Arbetarna arbetade i samhällsägda företag. Deras merprodukt gick direkt till samhället. Bönderna arbetade i kooperativa företag och disponerade, sedan de fullgjort sina förpliktelser till staten, själva var och en över sin merprodukt och kunde uppträda på marknaden med den. Därtill kom att de individuella bönderna på basis av sina privata jordlotter var småproducenter och uppträdde på marknaden också med sina privata produkter. I denna skillnad låg en motsättning mellan arbetarna och bönderna, som måste lösas genom att också kollektivegendomen förvandlades till samhällelig egendom och böndernas privata jordbruk upphörde. Stalin korrigerade uppenbarligen senare sin uppfattning. Det framgår av de tidigare citerade avsnitten ur hans anmärkningar till Saninas och Venzjners förslag om att försälja maskin- och traktorstationernas maskinpark till kollektivbruken.

Bortsett från detta misstag var emellertid hans analys av klass-strukturen i Sovjetunionen riktig.

Var klasstrukturen i Sovjetunionen densamma år 1961, då SUKPs 22a kongress förklarade att proletariats diktatur upphört och sovjetstaten ”blivit hela folkets stat”.

Klasserna i Sovjetunionen år 1961

Nej, stora och mycket betydelsefulla förändringar hade inträtt. Sedan sovjetledarna beslöt att, tvärtemot Stalins råd och 19e partikongressens ställningstagande i saken, försälja maskin- och traktorstationernas maskinpark till kollektivjordbruken, var dessa ägare till de tidigare samhällsägda jordbruksmaskinerna. Därmed hade skillnaden mellan arbetare och bönder blivit större än den tidigare var. Den hade ytterligare skärpts genom att böndernas privata jordlotter ökat i omfång och de privat fick äga fler djur — kor, får, getter och svin — än tidigare. Bönderna var sålunda nu i högre grad än förr småproducenter och bärare av ett frö till kapitalism.

Arbetarklassen var 1961 vad den ännu inte hunnit bli år 1935, den numerärt talrikaste klassen i Sovjetunionen. Men den var inte längre en ledande klass, som, för att använda Stalins ord, ”styr utvecklingen framåt på kommunismens väg”. Den hade berövats allt inflytande, såväl på sina egna som på samhällets angelägenheter, av ett byråkratskikt, som tillvällat sig ledningen av både det kommunistiska partiet och staten och upprättat sin diktatur över arbetarklassen och folket. På alla nivåer i partiet hade detta skikt trängt in och övertagit de ledande posterna. Frol Kozlov rapporterade belåtet:

”Över nio tiondelar av sekreterarna i områdes och landskapskommittéerna, i centralkommittéerna i unionsrepublikernas kommunistiska partier och nästan tre fjärdedelar av sekreterarna i partiets stads- och distriktskommittéer har högre utbildning. Under de sista fem åren har antalet sekreterare med högre utbildning i stads- och distriktskommittéerna mer än tredubblats.

För varje år blir det allt fler ingenjörer, ekonomer, agronomer, zootekniker och andra specialister inom de ledande organen.” (F. Kozlov: *Rapport om förändringarna i Sovjetunionens kommunistiska partis stadgar*, Sovjetunionens informationsbyrå, Sthlm, 1961, s. 26.)

Samma utveckling hade skett i statsapparaten och hela den statliga administrationen. Enligt det nya partiprogrammet var den avsedd att fortsätta under samma motivering som användes då det gällde partiledningarna — förnyelse. Som ytterligare ett skäl angavs att den skulle ske ”I syfte att i de ledande organen dra in en bredare krets av *begåvade människor*.” (*Program för Sovjetunionens kommunistiska parti*, Sovjetunionens informationsbyrå, Sthlm 1961, s. 93. Min kursiv N.H.) Observera särskilt de kursiverade orden. De ger i ett nötskal sovjetbyråkraternas från det gamla samhället övertagna syn på ”de bildade” och skillnaden mellan dem och andra.

Endast arbetarklassen kan leda, sade Lenin

Det kan givetvis inte vara något fel att det i ett socialistiskt land kommer i universitets- och högskoleutbildade människor i det kommunistiska partiets ledningar och i statsorganen på alla nivåer. Förutsatt att dessa människor är ett med arbetarklassen, har gjort dess klasständpunkt till sin, har tillägnat sig marxismen-leninismen och förmår att omsätta den i sitt praktiska arbete har de en uppgift att fylla såväl i partiledningarna som i statsorganen. Men de får under inga omständigheter dominera där. Ty det är faktiskt som Lenin framhållit:

”Proletariatets diktatur betyder — om man översätter detta latinska, vetenskapliga, historisk-filosofiska uttryck till enklare språk — följande:

Endast en bestämd klass, nämligen städernas arbetare och överhuvudtaget industriarbetarna på fabriker och verkstäder, är i stånd att leda hela massan av arbetande och utsugna i kampen för att avskaffa sig kapitalets ok, under själva störtandet, i kampen för att behålla och befästa segern, under upprättandet av den nya socialistiska samhällsordningen, ja, under hela kampen för klassernas fullständiga avskaffande.” (Lenin: ”Det stora initiativet”. *VV*, bd II:2, s. 227; *Ssiu*, bd 16, s. 174).

Om detta är riktigt — och det är det —, kan det aldrig bli tal om att de universitets- och högskoleutbildade ska ha ledningen i det kommunistiska partiet och i den proletära staten. Arbetarklassen ska leda och de universitets- och högskoleutbildade ska tjäna den i dess kamp och arbete för att styra utvecklingen fram till dess att den proletära diktaturen fyllt sina uppgifter. Inte heller då kan det bli fråga om att de ”högre utbildade” ska ta över i partiet och staten. Ty när utvecklingen hunnit så långt vittrar staten bort och det kommunistiska partiet upphör att existera därför att det är obehövligt.

Men i Sovjetunionen hade de ”högre utbildade” redan 1961 tillvällat sig makten i partiet och staten. De inriktade sig på att ytterligare befästa sin maktställning. Och vilka var dessa högre utbildade, varifrån kom de och vad representerade de?

Vad skedde med de intellektuella?

Stalin betecknade de intellektuella år 1935 såsom intellektuella av ett alldeles nytt slag. De hade till 80-90 procent utgått från arbetare och bönder eller arbetande skikt och de tjänade folket.

Detta må ha varit hur riktigt som helst år 1935. År 1961 stämde det inte längre. Vad ursprunget beträffar var gruppen kanske ganska likartad. Chrusjtjov sade i sin rapport på 22:a kongressen: ”allra största delen av tjänstemännen består för närvarande av tidigare arbetare och bönder eller barn till sådana”. (NS Chrusjtjov: *Verksamhetsberättelse av SUKPs CK för partiets XXII:a kongress*, Sovjetunionens informationsbyrå, Sthlm 1961, s. 113.)

Han kunde ha tillagt ”och av barn till tjänstemän”. För alla de intellektuella hade under de gångna 26 åren ivrigt strävat efter att deras barn skulle få del av den oavbrutet utbyggda högre utbildningen. Det var lika svårt att hitta någon ättling till en tjänsteman i högre- eller mellanställning som blivit vanlig arbetare, som att få fatt i den bekanta synålen i höstacken. Men låt gå för att flertalet var tidigare arbetare eller bönder eller barn till sådana. Den som sett sådana tidigare arbetare som F V Thorsson, Per Albin Hansson, Axel Strand, Arne Geijer, Gunnar Nilsson, Bengt Tengroth, Hans Eriksson m fl utvecklas, vet hur de kan förvandlas, om betingelserna är gynnsamma för det.

Betingelserna för en förvandling av de intellektuella i Sovjetunionen, som var av ett ”alldeles nytt slag”, hade varit mycket gynnsamma. Redan på Stalins tid uppkom ur dessa intellektuella ett privilegierat skikt, med mycket högre löner än arbetarna och förmåner som arbetarna saknade. Avståndet mellan dem och arbetarna och bönderna hade alltså inte fortsatt att minska, det hade i stället ökat mycket kraftigt.

En följd härav var som vi vet att byråkraterna hade en avsevärt högre levnadsstandard än arbetarna. De övertog de gamla intellektuellas levnadsvanor och med dem också dessas höga uppskattning av sig själva och sätt att se ned på massan av arbetare. De tjänade i alla fall, så länge Stalin levde och kunde tvinga dem därtill, den proletära diktaturen och därmed folket. I många fall sökte de dock som 19:e partikongressens kritik visade att sätta sig på folkets nackar. När Stalin dött satte de sig på allvar över folket. De upphörde att vara dess tjänare och förvandlade sig till herrar över både parti och stat. I samband därmed utvecklade de snabbt de revisionistiska ståndpunkter och den revisionistiska politik, som de redan tidigare visat sig gå havande med. Därmed ökades både de ekonomiska och politiska motsättningarna mellan byråkraterna å ena sidan och arbetarna och bönderna å den andra. Eftersom byråkraterna inte kunde lösa dessa motsättningar, upprättade de med stöd av den statliga våldsmakten sin diktatur över arbetarna och bönderna. Det var detta faktum de erkände i förklaringen att proletarietets diktatur upphört och ”blivit en hela folkets stat”.

Hur byråkratin blev en klass

Var byråkratin i Sovjetunionen år 1961 fortfarande bara en social grupp?

Nej! Den hade utvecklats till en klass.

Och vad är det som bevisar det?

Det förhållande i vilken den då stod — och fortfarande står till produktionsmedlen

Industrin, transportväsendet, bankerna, skogarna, malm- och oljefyndigheterna och alla andra naturrikedomar, jorden inberäknad, är samhällsegendom. De tillhör staten.

Vem är det som utövar statens ägande- och bestämmanderätt över denna samhällseliga egendom? De som innehar statsmakten, givetvis. Och statsmakten i Sovjetunionen befann sig redan i slutet av 1950-talet fast i händerna på de revisionistiska byråkraterna.

Därmed hade en väldig förändring av produktionsförhållandena i Sovjetunionen inträffat.

Produktionsförhållandenas omvandling

I tre och ett halvt årtionde efter revolutionen var arbetarklassen ledande och härskande klass i Sovjetunionen. Den innehade statsmakten, som då var proletarietets diktatur. Den utövade därmed också statens ägande- och bestämmanderätt över produktionsmedlen och över mervärdet, dvs över hela den del av de i produktionen nyskapade värdena, som arbetarna inte i löns form tilldelade sig själva eller som bönderna inte fick behålla i form av de produkter de framställt.

Arbetarklassen bestämde hur detta mervärde skulle användas: till investeringar för att utöka produktionsmedlen i industri och jordbruk, till anslag för utbyggnad av häl-so- och sjukvård, barnavård, bostadsbyggen, undervisning, kultur, för statlig administration, försvarsväsen och pensioner av olika slag. Därvid bestämde den självfallet också hur mycket som skulle gå till löner åt alla de arbetande utanför produktionen och åt de intellektuella både i och utanför produktionen. Den bestämde vad som skulle produceras och fastställde de ökningarna som genom femårsplanerna årligen borde uppnås inom olika produktionsgrenar. De intellektuella tjänade arbetarklassen som experter, organisatörer och administratörer men bestämde ingenting. Alla avgöranden gjordes i överensstämmelse med arbetarklassens intressen. Ledstjärnan var att det socialistiska samhället så långt resurserna medgav skulle trygga maximal tillfredsställelse av samhällets — och därmed också de enskilda samhällsmedlemmarnas — behov.

Sovjetunionens arbetarklass åter ett proletariat

I dag intar arbetarklassen inte längre samma ställning i förhållande till produktionsmedlen som tidigare. Den utövar inte längre staten-ägarens rätt att bestämma över dem och förfoga över mervärdet. Denna rätt har övergått till byråkraterna. I Sovjetunionen har det sålunda för andra gången i historien inträffat att producenterna skilts från produktionsmedlen. Första gången var när kapitalismen där som annorstädes bröt igenom och förvandlade småproducenterna till lönearbetare. Nu har samma sak upprepats ehuru under andra förhållanden. Men effekten är densamma: producenterna i Sovjetunionen är återigen bara lönearbetare och arbetskraften har åter blivit en vara. Sovjetunionens arbetare har återförvandlats till proletärer. De är utsugna av en ny kapitalistklass, som i det att den tillvällat sig statsmakten och därmed bestämmanderätten över produktionsmedlen och förfoganderätten över mervärdet, fått möjlighet att exploatera arbetarna.

Och arbetarna i Sovjetunionen är därtill mera rättslösa i kampen för sina intressen än arbetarna i de flesta kapitalistiska länder. De har inte strejkrätt och deras förenings- och förhandlingsrätt är bara ett dåligt skämt.

Byråkraterna de nya utsugarna

Byråkraterna är alltså de som bestämmer över produktionsmedlen i Sovjetunionen och deras användning. Det är de som nu förfogar över mervärdet och bestämmer om dess användning. De beslutar om investeringar och anslag till olika ändamål, de fastställer arbetarnas löner och priserna på böndernas leveranser. Eftersom deras främsta ledstjärna är att utöka sin makt och sina ekonomiska privilegier, kan de inte som arbetarklassen tidigare ta sikte på att trygga maximal tillfredsställelse av samhällets behov. Efter några års tvekan och oklarhet ställde de år 1965 beslutsamt in siktet på maximal profit.

Byråkraterna har inte som kapitalisterna ackumulerat mervärde för att lägga sig till med produktionsmedel och utöka sitt innehav av sådana. De har inga aktier, de uppbär inga utdelningar. Men de tillägnar sig likväl mervärde i stor omfattning. De tar ut det i form av höga löner och pensioner, genom att tilldela sig ordnar med tillhörande ekonomiska förmåner, ge sig lyxiga sommar- och vinterbostäder, en talrik betjäning, gratisresor, bilar och flygplan för privat bruk osv, osv. De gör det också genom att tilldela sig själv stora prissummor. Som t ex Chrusjtjov och efter honom Brezjnev gjorde, då de gav sig själva Sovjetunionens fredspris på 100.000 rubel vardera. De tillägnar sig givetvis också mervärde för att betala höga löner och ge olika förmåner till alla de byråkrater av lägre rang, som omsvärmar dem och på olika sätt medverkar till att upprätthålla deras välde. De lägger även beslag på mervärde för att bygga ut och stärka polisen och hemliga polisen och sist men inte minst krigsmakten, vilka de behöver som medel för sin inrikes- och utrikespolitik.

De har naturligtvis noga sört för att ingen ska kunna fastställa hur stor del av mervärdet de lägger beslag på för sina egna och sina tjänares behov. Om Sovjetunionen överhuvudtaget har en inkomststatistik, som visar hur många olika inkomstklasser det finns från den år 1971 fastställda minimilönen på 70 rubel per månad och upp till 6 - 7.000 rubel per månad och mera, så är den en bok med sju insegel såväl för utlandet som för sovjetmedborgarna i allmänhet. Och även om en sådan statistik finnes, skulle den vara missvisande så länge den inte också upptog värdet av förmåner och privilegier av olika slag.

Den nya herreklassen

De intellektuella var år 1935 ingen klass. De tjänade folket, sade Stalin. Och det var fullt riktigt då. Men idag är det annorlunda. Ur de intellektuellas skikt har avskilt sig ett byråkratskikt med tillhörande anhang av journalister, radio- och TV-folk, läkare, vetenskapsmän och författare, som klart och tydligt framstår inte bara som en klass utan också som en utsugande och härskande klass.

”Klasser är sådana grupper av människor, av vilka den ena kan tillägna sig den andras arbete i en bestämd samhällelig hushållningsformation”, sade Lenin i det i början av detta kapitel anförda citatet. Tillämpar vi hans definition på klassförhållandena i Sovjetunionen är det tydligt och klart att där sedan långt mer än tio år funnits en klass, som tillägnar sig arbetarklassens arbete.

Lenin sade också:

”Klasser kallas stora grupper av människor, vilka skiljer sig åt . . . genom sitt förhållande till produktionsmedlen, genom sin roll i arbetets samhällliga organisering och följaktligen genom det sätt på vilket de kommer i åtnjutande av den andel av den samhällliga rikedom, över vilken de förfogar samt omfattningen av denna andel.”

Kan vi i Sovjetunionen iaktta grupper av människor på vilka denna definition slår in? Ja, utan minsta svårighet. Vi kan urskilja arbetarklassen, som inte förfogar över några produktionsmedel utan måste vinna sitt livsuppehälle genom att sälja sin arbetskraft. Vi kan vidare urskilja byråkraterna, som, därför att de tillvällat sig makten i partiet och staten, förfogar över produktionsmedlen och kan utnyttja detta förhållande till att utsuga både arbetare och bönder. Vi kan slutligen också urskilja bönderna som en från arbetarklassen särskild men av byråkraterna ävenledes utsugen och förtryckt klass.

Byråkraterna är en härskande och utsugande klass, därom kan inget tvivel råda. Ska vi nöja oss med att beteckna dem som enbart en revisionistisk byråkratklass? Nej, ty den beteckningen täcker inte hela verkligheten. De är inte bara revisionister och byråkrater. De är framförallt kapitalister och utsugare fastän av en annan typ än kapitalisterna i de gamla kapitalistländerna. De är bourgeoisins motsvarighet i Sovjetunionen, och därför är det riktigt att beteckna dem som byråkratbourgeoisi eller byråkratkapitalister. Det är just precis vad de är. ■

Benny Andersson: Hur kom dom dit upp?

Hur ska man förklara att det en gång socialistiska Sovjetunionen kunde urarta och bourgeoisins makt återupprättas? En förklaring som är vanlig bland marxist-leninister söker stöd i förekomsten av borgerliga element i sovjetsamhällets ideologiska överbyggnad. Men denna förklaringsmodell är otillräcklig och bör omprövas, menar Benny Andersson i den här artikeln.

För ansvarige utgivarens skull ska jag inte citera vad min morfar brukade säga om gamla SKP kring mitten på 60-talet. Annat var det när han kom in på Sovjetunionen: revolutionen, industrialiseringens storverk, Sovjets avgörande roll i kampen mot fascismen, hetsen och ränkerna från borgarklassen i Sverige och andra länder.

Men det rörde sej nästan alltid om 20-och 30-talen. Om en oförsiktig lyssnare lyckades få in något om dagens förhållanden, fick morfar nästan samma ledsna uttryck i ansiktet som när han såg Hilding Hagberg på TV. Och så klippte han av, med en och ständigt samma fras: ”Ja, Sovjet av idag, det vet ingen vart det är på väg”.

Idag, nästan 10 år senare, vet vi lite mer och kan säga rent ut:

”Den svenska arbetarklassen vet kanske inte mycket om förhållandena i Sovjetunionen. Men den vet en sak, och det är, att om det system som råder i Sovjetunionen är socialistiskt, så är den inte intresserad av socialismen.” (Bo Gustafsson: Tal om revisionismen) Klasssamhällets bevarare och försvarare vädrar morgonluft och pekar på Sovjet och Östeuropa för att illustrera ”socialismens fasor”: ”Socialismen leder till diktatur över folket”. ”Planekonomi kan nog se bra ut på papperet. Felet är bara att den inte fungerar i praktiken.”

I den socialdemokratiska programdebatten t ex — är man i full färd med att ”revidera gamla dogmer” för att, som man älskar att uttrycka sej, kunna möta det post-industriella samhällets komplicerade verklighet:

”... men de praktiska erfarenheterna av socialisering i stor skala gav så småningom nya insikter. Planering gick inte lätt att förena med decentralisering och demokrati. Istället för samordning i demokratiska former utvecklades en byråkrati som detaljreglerade det ekonomiska livet.... Få socialister hävdar idag att administrativ planering av en högt utvecklad industriell demokrati är effektivare än en marknadshushållning parad med moderna penning- och finanspolitiska ingrepp”. (Villy Bergström: *Kapitalbildning och industriell demokrati*)

Och vi, rigida fanatiker, som envist klamrar oss fast vid ”1800-talets dogmer” — vi tycker att vi känner igen tongångarna från dagens debatt i Sovjet och Östeuropa. Progressiva intellektuella, å andra sidan, har en tendens att hoppa på första bästa hypotes som marknadsförs som ”marxistisk analys”: ”Inte marxismen, men Lenins syn på partiet... ” ”Inte Lenin, men den lömske och obegåvade Stalin och/eller de utvecklade produktivkrafterna...”

Exemplen avskräcker alltså från ett alltför lättfärdigt bollande med begrepp och hypoteser. Samtidigt blir det allt nödvändigare med en konkret analys av den utveckling som lett fram till dagens Sovjetsamhälle. Dessutom finns det idag i Kina och Albanien en praktik som väsentligen skiljer sej från den sovjetiska.

Den traditionella förklaringsmodellen

De löst formulerade hypoteser, som jag ska presentera i det följande, tar sin utgångspunkt i jämförelsen mellan Kina och Sovjet. De är mycket vaga och måste betraktas som arbetshypoteser och utgångspunkter för en mer konkret forskning. En konkret analys måste bygga på vissa

teoretiska föreställningar och begrepp. Annars hamnar man lätt i den blandning av slumpvisa observationer och lösliga samband som senast exemplifieras av ledaren i *Dagens Nyheter* den 12 maj. Där ”förklarar” man de politiska helhetsanalysernas försvinnande och övergången till ”mer utslätade ledarpersonligheter av teknokrattyp” i både Sovjet/Östeuropa och USA/Västeuropa, med att samhället (”ekonomi och teknik”) blivit alltmer ”komplicerat”.

I huvudsak har jag lånat de följande resonemangen från den franske ekonomen och Sovjet/Kina-kännaren Charles Bettelheim och i någon mån också från Rossana Rossanda, som är medlem av den italienska ”gruppen” Il Manifesto. (Dock: varning för manifestogruppens skrivelser i övrigt. Deras sätt att handskas med begrepp får mej att tänka på en hjärnkirurg som opererar med motorsåg.)

1967, när ryska revolutionen fyllde 50 år, gav *Clarté* ut ett specialnummer om Sovjetunionen (5/67). Redan där kunde man läsa (s. 18):

”Men det teknokratiska maktövertagandet på XX och XXII partikongresserna visade att det under lång tid måste ha förelegat fundamentala brister i det sovjetiska samhället. Den lätthet med vilken den revisionistiska kuppen genomfördes och den passivitet som de ryska massorna uppvisade pekar på att det socialistiska samhället måste ha lidit av allvarliga defekter... som måste sökas långt tillbaka i det sovjetryska samhällets historia.”

Samtidigt har vi i *Clarté* med rätta betonat riktigheten i den politik som fördes jämfört med de alternativ som faktiskt lades fram (av t ex Preobrazjenskij, Trotskij, Bucharin). På samma sätt har vi ofta betonat Stalins subjektiva vilja att tjäna folket, hans ständiga försök att bekämpa den framväxande byråkratin, även om vi kritiserat de metoder som användes. Men revisionismen föll inte ned från himlen. Vi måste också undersöka vad, i den förda politiken, som ledde till byråkratin tillväxt och massornas passivisering under Stalin-epoken. Som goda materialister ser vi till handlingars objektiva effekter, inte bara till idéer och önsknings. Det är ju också på det sättet som man kan avslöja orimligheten i den kritik som brukar riktas mot Stalin-politiken från diverse ”socialistiska” grupperingar.¹

Den bild av ”Stalins” linje och roll som skymtar bakom de följande resonemangen kan grovt anges genom en hypotetisk parallell med kulturrevolutionens Kina. Dvs: om man föreställer sej att Mao och hans kamrater i KKP:s ledning intet ont anande hade fortsatt att föra Liu Shao-chis politik för det socialistiska uppbygget, samtidigt som de försökt tjäna folket och hålla tillbaka byråkratin med administrativa medel och repression.² Som Gunnar Bylin skriver i samma nummer av *Clarté*:

”Det är inte bristande vilja som lett till de nederlag som den socialistiska rörelsen rönt, utan avsaknad på kunskap om hur samhället fungerar och hur kampen ska föras”.

Den analys av Stalin-politikens brister som hittills varit den dominerande i *Clarté* ansluter sej till Stalins, Malenkovs m fl självkritiska analyser från början av 50-talet:

”... en viss fara för att partiorganen skulle isoleras från massorna och förvandlas från organ för politisk ledning ... till säregna administrativa och ordergivande institutioner.... I en del partiorganisationer underskattas det ideologiska arbetet... - rester av den borgerliga ideologin,

¹ I Nordal Griegs berömda roman ”Ung må verden ennu vaere”, som skrevs 1938, går han till rasande attack mot 30-talets intellektuella Sovjetkritiker. De attityder han där avslöjar är lika vanliga idag. Även ur andra synvinklar är det en av de bästa romaner jag läst på mycket länge. Läs den! Finns på Oktober!

² ”Stalins” kamp mot byråkratin inleddes tidigt. Se t ex verksamhetsberättelsen på sjuttonde partikongressen 1934: den organisatoriska ledningens frågor. *Leninismens problem*, s. 732 osv.

kvarlevor av privategendomens psykologi och moral har ännu bevarats hos oss.” (Malenkov, Rapport vid 19e partikongressen 1952)

Artiklarna i *Clarté* 5/67 är typiska i det här avseendet:

”Chrusjtjov utnyttjade mycket skickligt de svagheter som Stalin-Sovjet lämnat efter sej: främst en försummad ideologisk fostran av massorna och en i viss utsträckning byråkratiserad toppkader i partiet” (s. 37).

Om man ser närmare på den här typen av analyser kan man, grovt, urskilja 4 förklarande faktorer, som brukar kombineras på olika sätt.

1) Massornas passivisering förklaras vara en följd av att ”den ideologiska kampen och övertalningen (min fetstil) skolningen som metod sköts i bakgrunden till förmån för de fysiska sanktionerna” (s. 19).

Den borgerliga ideologin, som borde ha bekämpats, ses som orsakad av de kapitalistiska kvarlevorna i ekonomin (jordbruket) — t o m kollektiviseringen — och sedan som en rest i överbyggnaden.

2) Massornas passivisering ledde till försvagning av demokratin. Partiet och byråkratiska organ fick ersätta massornas aktivitet och initiativ. Och ”när ideologiska och moraliska incitament saknades måste man ta till materiella stimuli med ackordssystem och produktionspremier” (s. 20)

3) De byråkratiska organens tillväxt underlättades av ”resterna av borgerliga element i statsapparaten” (s 57).

4) Dessutom förborgerligades partiet pga ”bristande kritik och självkritik” (s. 57).

Den här analysmodellen finns också företrädd bland dem som ser kulturrevolutionen i Kina främst som en kamp mot ”borgerliga kvarlevor” i överbyggnaden. (Jfr t ex Klas Borells artikel om Kina i *Gnistan* 18/74.)

Förklaringen måste sökas i den ekonomiska basen

Men var man verkligen omedveten om dessa ting i Sovjetunionens kommunistiska parti? Om man läser vad Stalin skriver i *Leninismens problem*, så får man tvärtom intrycket att det var just i dessa termer problemet mycket tidigt ställdes och angreps.³ Men ändå misslyckades man. Varför?

Letar man efter förslag på konkreta åtgärder för att mobilisera massorna i *Leninismens problem*, då får man leta länge. Däremot hittar man massor av varianter på ”piskan och moroten” (t ex lönedifferentiering). Likaså går de konkreta förslagen på kamp mot byråkratin i huvudsak ut på skärpt kontroll uppifrån.

Är det här bara tillfälligheter? Jag tror inte det. Jag skulle snarare vilja påstå att man inte kunde mobilisera massorna och bekämpa byråkratin därför att man ställde problemen fel (t ex i termer av ”rester i överbyggnaden”). Man var omedveten om de verkliga förhållanden som fjättrade massornas initiativ och som orsakade byråkratins framväxt. Därigenom blev man så illa tvungen att basera den praktiska politiken på åtgärder av typ ökad centralstyrning och kontroll, ackordssystem o s v.

³ T ex på s. 719 talar Stalin om vikten av att förbättra det ideologiska arbetet, för att ”övervinna kapitalismens kvarlevor i människornas medvetande”; på s. 735 osv om vikten av att ”organisera en omfattande självkritik och blotta bristerna i vårt arbete”, och vidare om att ”mobilisera arbetar- och bondemassorna till kamp”, vidare om att ”avslöja de oförfäddliga byråkraterna” etc. (Verksamhetsberättelse på 17e kongressen 1934)

Jag tror helt enkelt att den ovanstående beskrivna analysmodellen är felaktig, idealistisk, och att den missar själva kärnan i övergångssamhällets problematik: den otillräckliga omvandlingen av den ekonomiska basen, d v s omvandlingen av de ”borgerliga” produktionsförhållanden som fortsätter att existera och reproduceras under socialismen och som stärks om de inte omvandlas.

Den väsentligaste skillnaden mellan 30-talets Ryssland och kulturrevolutionens Kina består inte i att de kinesiska massorna mobiliserades i en abstrakt ideologisk kamp e dyl. Tvärtom, den här idealistiska analysmodellen förespråkades i Kina av den borgerliga linjens ultravänstervariant.

Ultravänsterns linje bestod bl a i personangrepp och ”kamp mot egoismen” (dvs som abstrakt idé). ”Egoismen står i centrum för den borgerliga världsåskådningen och är revisionismens härd” (*Röda Fanan*, 1967). Egoismens idé förklaras i sin tur som en kvarleva i överbyggnaden från kapitalismen: ”Kärnan i de utsugande klassernas ideologi är egoism, själviskhet. Eftersom det privata egendomssystemet funnits i många hundra år har sådan egoism djupt rotat inflytande” (samma).

Men då missar man de existerande samhällsliga förhållanden och praktiker där den borgerliga ideologin har sina nuvarande materiella rötter. Kampen mot den borgerliga ideologin kan inte föras abstrakt, genom ”moraliska föreläsningar”,⁴ utan endast i samband med kampen för att förändra de konkreta borgerliga samhällsförhållanden (framförallt produktionsförhållanden) som fortfarande existerar och som hindrar massorna från att enas och kontrollera sina existensbetingelser (framförallt produktivkrafterna). Klasskampen under övergångssamhället förs mot dem som motsätter sig sådana förändringar p g a sina privatintressen:

”Denna klass utgörs inte bara av de gamla kapitalisterna, jordägarna o s y, utan också av de kadrer, tekniker och administratörer som tar sina uppdrag i anspråk för att hålla produktions- och investeringsmedlens användning undan arbetarnas kollektiva kontroll.” (Bettelheim: *Kulturrevolution & industriell organisering i Kina*, s. 11, not 3) Ultravänsterns linje bidrar i själva verket till att bevara de borgerliga förhållanden som fortfarande existerar (genom att man förnekar deras existens) — liksom man därigenom omöjliggör all verklig kamp mot den borgerliga ideologin. Därför fick ultravänsterns linje, i praktiken, samma konsekvenser som Liu Shao-chis öppet borgerliga linje.

Jämför här med *Clarté* 5/67, där man kräver: ”En revolutionär humanism stark i tron på massornas skapande förmåga, deras vilja till revolution och socialism”. — Och medlet för att mobilisera denna ”människans abstrakta vilja” (som är raka motsatsen till klasståndpunkten — den är alltid konkret i första hand) är, som sagt, ”ideologisk kamp, skolning och övertalning”.⁵

Vi har också mött varianter av den här idealistiska linjen i vår egen, svenska praktik. Jag syftar här på dem som menar att man ska mobilisera massorna abstrakt för socialism och revolution, istället för att vägleda dem konkret, d v s hjälpa dem att enas kring och kämpa för sina konkreta klassintressen i varje läge av klasskampen.⁶

⁴ Det har Stalin också klart för sej (jfr t ex *Leninismens problem*, s. 540) — något som kanske kan förklara bristen på konkreta förslag rörande den ideologiska kampen.

⁵ I en artikel om Arthur Koestlers bok ”Natt klockan 12 på dagen” i *Svenska Dagbladet* karikeras det kommunistiska partiets roll som att övertala massorna till det som de egentligen inte vill. Och där kan man faktiskt hamna om man missar det konkreta — dvs klassanalysen och klasskampen.

⁶ Sedan är det en annan sak att möjligheterna (och nödvändigheten) av att föra ut den marxistiska teorin i massomfattning blir större under socialismen, om (och p g a att) produktionsförhållandena ständigt omvandlas. Det visas t ex av kinesernas pågående ”kampanj mot Konfucius”. Jag betvivlar att den varit möjlig utan kulturrevolutionens radikala omvandling av produktionsförhållandena. Även nu slåss man mot att ”de som arbetar med hjärnan ska styra, de som arbetar med händerna ska styras”. (Se t ex *Kinesisk bulletin*, 4/74, s. 2)

Men för att kunna vägleda klasskampen måste man ha klart för sej vilka klasser och skikt som existerar och förhållandena mellan dem; det hade man tyvärr inte i Sovjet. Från och med 1936 — efter kollektiviseringen av det privatägda jordbruket och de första femårsplanerna — anser Stalin att alla klassmotsättningar i den ekonomiska basen är lösta:⁷

”Det visar sej således att alla utsugarklasser är likviderade.”

”Kvar är arbetarklassen. Kvar är bondeklassen. Kvar är de intellektuella.” (Om förslaget till Sovjetunionens författning. *Leninismens problem*, s 783)⁸.

Därmed förvisas klasskampen till överbyggnaden och blir som följd därav omöjlig att få grepp om. Och de produktionsförhållanden som utgör basen för de verkliga klassmotsättningarna under socialismen kan ostört få utvecklas och stärkas.

För att sammanfatta:

Sovjets utveckling visar hur en kapitalistisk överbyggnad kan fortsätta att existera och stärkas, trots att den ekonomiska basen är ”socialistisk”. Revisionismens maktövertagande på 50-talet möjliggjordes av:

1. Resterna av den borgerliga ideologin, som stärktes pga att den inte bekämpades.
2. Samma sak för de ”borgerliga resterna i statsapparaten”.

Jag menar att det här är en idealistisk ”analys” som inte duger som förklaring, och att den inte avviker från den ”analys” man hela tiden hade i Sovjet. Den analys jag förespråkar förnekar inte ovanstående faktorer roll men menar att deras reproduktion och stärkande endast kan förklaras som en följd av reproduktionen och stärkandet av borgerliga produktionsförhållanden. Men det ska jag försöka utveckla i ett kommande nummer av *Clarté*.

⁷ Jfr *Gnistan*, 18/74: ”I Kina fullföljdes de huvudsakliga socialistiska omvandlingarna inom ekonomins område kring år 1956.”

⁸ För kort och bra läsning om Stalins syn på klasskampen, se *Marxistiskt Forum*, 2/72, s. 55.

Öppet brev till Norrskensflamman

En herr Sven Andersson är upprörd över att den sovjetiska socialimperialismen möter motstånd i vårt land. Han väljer att offentliggöra sin upprördhet i revisionistiska Norrskensflamman. Ett ganska naturligt val, får man väl lov att säga, med tanke på att denna tidning hittills sett som sin främsta uppgift att i vått och torrt imitera de officiella sovjetiska ståndpunkterna.

Herr Andersson har uppmärksammat att *Clarté* ”idag förfallit till att enbart bli ett smutsorgan för snart sagt alla antisovjetiska krafter som finns, med tonvikten naturligtvis lagd på 'maoistisk kritik' av Sovjetunionen och alla kommunistiska partier världen över som inte stöder Mao tse-tung”. Detta har i sin tur medfört att *Clarté*, enligt denne herr Andersson, ”förvandlats till någon sorts maoistisk version av det hitlertyska skandalorganet 'Der Stürmer’”. (*Norrskensflamman* 22.5.74)

Det uppseendeväckande med den här artikeln är inte åsikterna, utan tillvägagångssättet.

Ty herr Andersson argumenterar inte. Han råskäller. Han reder inte ut sakförhållanden, utan ironiserar rakt ut i tomma luften. När vi exempelvis i den internationella översikten i början av året (*Clarté* 1/74) förde ett kortfattat resonemang om förändringarna i världsläget och skrev att ”Sovjetunionen växt fram till en aggressiv supermakt med ambitioner att dominera och kontrollera hela världen” väntade vi oss givetvis inte att alla läsare skulle vara helt överens med oss i denna bedömning.

Men herr Andersson i sin krönika låter det här citatet stå som det står — därpå följer en besynnerlig och föraktfull tystnad — och så konklusionen: ”Mer antisovjetisk än *Clarté* och alla andra maoistorgan kan knappast ens den mest nattsvarte reaktionär vara.”

Hela artikeln är uppbyggd på det här sättet. Men detta är att vädja till känslsamheten, inte till förnuftet. Många äldre kommunister minns den tid då Sovjetunionen utgjorde bålverket i kampen mot reaktionen och kriget, för världsfreden och proletariats diktatur. Det var svåra år som satte klassolidariteten på mycket hårda prov. Men betyder det, att vi direkt kan sluta oss till att 30-talets Sovjet och 70-talets är samma sociala och politiska företeelser, att fyrtio år gamla ställningstaganden helt enkelt kan kopieras.

Givetvis inte. Ett sådant förhållningssätt vore ju övermåttan skolastiskt och idealistiskt. Viljan, önskan att ett samhälle ska vara på det ena eller andra sättet kan inte med en millimeter rucka på de objektiva förhållanden som reglerar de sociala förhållandena i ett land.

Herr Andersson gör det otillåtna och intellektuellt ohederliga: han utnyttjar cyniskt och hänsynslöst de fasta banden med det förflutna. Men genom att envist rikta blicken bakåt istället för att utgå från dagens förhållanden förlorar han ohjälpligt orienteringsförmågan och tar på samma gång läsaren med på en färd till de mest förrådiska träskmarker. Det är som att vända kartan upp och ned, som att vrida vägvisarna 180 grader. Lojaliteterna med det förflutna blir falska lojaliteter. De blir vanföreställningar.

Är Norrskensflamman intresserad av att föra en saklig diskussion om förhållandena i Sovjetunionen, om profitsystemets återinförande, om betydelsen av ”hela folkets stat”, om klasskampen under socialismen, om den moderna revisionismen, om den s k avspänningspolitiken, om det imperialistiska förtrycket av tredje världens folk, om samarbetet mellan USA och Sovjet, om revolutionens möjligheter och framkomlighet i dagens värld?

Vi tror att en sådan diskussion skulle välkomnas av stora grupper inom den svenska vänstern för vilka frågan om Sovjetunionen idag står som ett avgörande hinder för ett konsekvent

revolutionärt ställningstagande.

Vi hoppas också att de fakta och synpunkter som presenteras i det här numret av *Clarté* ska kunna ligga till grund för ett konstruktivt meningsutbyte i det sammanhanget.

En förutsättning är dock att *Norrskensflammas* skribenter omedelbart upphör med angrepp som jämför Clarté och marxist-leninisterna med krigsförbrytare, folkmördare, rashatare och barbarer. Vi utgår från att detta är fullt möjligt eftersom vi inte kan tro att flertalet medlemmar i VPK vill godkänna en sak- och vettlös polemik av det slag som Sven Andersson, Harry Hagberg och Alf Lövenborg hemfallit åt.

Clartés redaktion

Bo Gustafsson: Socialimperialismen i aktion: Stålverket i Bokaro

I Indien har Sovjetunionen slagit ut USA som största imperialistiska exploatör.

Bo Gustafsson — författare till skriften ”Från kolonialism till socialism” — har läst en bok som skildrar ett typfall av kapitalexport i förening med kolonial utplundring, den här gången i Kreml-ledarnas regi.

Relationerna mellan de imperialistiska staterna och den tredje världens länder präglas av de förras utplundring av de senare. Utplundringen innebär, att värden överförs från den tredje världen till de imperialistiska staterna. Detta sker i olika former. För det första genom kapitalexport — privat och statlig — till den tredje världen, där det exporterade kapitalet avkastar profiter, som sedan överförs till de imperialistiska staterna. Detta kan betecknas som *finansiell utplundring*. För det andra genom ojämnt varuutbyte. Tredje världens länder måste betala mer i arbetstid än de imperialistiska staterna vid utbyte till världsmarknadspriserna. Detta ojämna utbyte orsakas främst av att utsagningsgraden är högre i den tredje världens länder än i de imperialistiska staterna. När värden omvandlas till produktionspriser och mervärden till genomsnittspriser kommer den tredje världens länder att sälja till produktionspriser som ligger under värdena medan de imperialistiska staterna köper till produktionspriser som ligger över värdena. Detta kan betecknas som *kommersiell utplundring*. I den mån kapitalets organiska sammansättning (förhållandet mellan å ena sidan fast kapital etc. och å andra sidan lönekapital) är lägre i den tredje världens länder, förstärks denna utplundring. Den förstärks ytterligare genom monopolistisk prisbildning från de imperialistiska staternas sida. Detta visar sig i att bytesvillkoren för den tredje världens råvaror långsiktigt försämrats i förhållande till de imperialistiska staternas industrivaror (terms of trade) ända sedan slutet av 1800-talet, dvs från och med den tid då den moderna imperialismen, monopolkapitalismen, uppstod i Västeuropa och Amerika.

Resultatet av denna utplundring har blivit, att den tredje världens länder blockerats i sin ekonomiska utveckling.

I dag deltar också det en gång socialistiska Sovjetunionen i utplundringen. Ett exempel på detta är Sovjetunionens förhållande till Indien. Där har Sovjetunionen sedan början av 1960-talet lyckats manövrera ut USA. Men därmed har Indien inte blivit oberoende. Imperialistiskt beroende har i stället ersatts av socialimperialistiskt. Indiens finansiella och kommersiella beroende av Sovjetunionen har ökat synnerligen snabbt de senaste åren. Sovjetunionen utnyttjar detta förhållande till sin fördel. Priserna på de varor som Sovjetunionen säljer till Indien ligger inte sällan 20-30 procent över världsmarknadspriserna, medan omvänt priserna på de varor som Sovjetunionen köper från Indien inte sällan ligger 20-30 procent under världsmarknadspriserna. År 1969 sålde Sovjetunionen till Indien nickel för 30 000 rupier per ton. Det året var världsmarknadspriset 15 000 rupier per ton. År 1972 sålde Sovjetunionen 20 000 ton bomull till Indien för att bearbeta den där, eftersom lönekostnaderna är lägre i Indien än i Sovjetunionen. För denna bomull fick Indien betala 2 600 rupier per bal, medan priset på den indiska marknaden var 1 900 rupier per bal. Sovjetunionen utnyttjar också sin ställning som långgivare till att kräva betalning i råvaror till låga priser. Sovjetunionen bearbetar därefter råvarorna i hemlandet och reexporterar dem till andra länder.

Sovjetunionen har medvetet skaffat sig en allt starkare ställning i Indiens näringsliv med hjälp av sin biståndspolitik, framför allt inom den tunga industrin. De med sovjetiskt ”bistånd” anlagda företagen i Indien utgör en betydande del av respektive näringsgren: stålindustrin 30 procent,

råoljeproduktion 35 procent, oljeraffinaderier 60 procent, kraftverksförsörjning 20 procent, tung maskinindustri 85 procent och tung elektrisk verkstadsindustri 60 procent. Dessa företag är beroende av Sovjetunionen med avseende på lån, tekniska rådgivare, reservdelar etc.

Stålverket i Bokara

Ett exempel på sovjetisk ”biståndspolitik” är stålverket i Bokara, som diskuterats offentligt i Indien under många år. Det ligger i nordöstra Indien och är det fjärde statliga stålverket och det efter Bhilai andra stålverk som uppförts med sovjetisk hjälp. När det blir fullt utbyggt kommer det att ha en kapacitet på 5,5 miljoner ton och vara ett av de största i världen.

När planerna för detta stålverk tog form i början av 1960-talet ställdes som mål, att stålverket skulle bli billigt i uppförande, ha en avancerad teknik, utnyttja inhemska resurser (för att minska importberoendet), finansiera importbehoven genom utländskt bistånd och slutligen utformas, tillverkas och drivas av indier.

Därför skulle ett indiskt företag, Dastur & Co, stå som entreprenör. Enligt uttalanden från såväl sovjetiskt som amerikanskt håll var detta företag fullt kompetent för uppgiften. Men företaget manövrerades ut av Sovjetunionen. Hur detta gick till och vilka konsekvenser det fick har kartlagts av en indisk vetenskapsman, Padma Desai, i boken *The Bokaro Steel Plant. A study of Soviet economic assistance* (Amsterdam 1972). Författaren hävdar, att hans undersökning är ”tillräckligt antiamerikansk, antisovjetisk, anti-Dastur och anti-indisk-byråkrati för att vara helt objektiv.” Så mycket är dock klart, att boken ger tillräckligt med fakta för att grundragen i förloppet ska kunna uppfattas.

USA-hjälp avvisas

Den indiska regeringen ville ursprungligen utnyttja USA som biståndsgivare och såväl president Kennedy som ambassadör Galbraith i New Dehli gjorde sitt yttersta för att få kontroll över projektet. Men den amerikanska stålindustrin ställde för utmanande villkor: den krävde att stålverket skulle uppföras med utrustning och personal från USA och med amerikaner i ledningen för det nya företaget. Enligt den offert som US Steel Corporation utarbetade för AID (USAs Agency for International Development) skulle dessutom stålverket bli dyrare, få lägre kapacitet och ta längre tid att uppföra än enligt den offert som det indiska företaget Dastur presenterade. I slutet av 1963 drog den indiska regeringen därför tillbaka sin begäran om bistånd från USA för Bokaro.

Sovjetunionen tar USAs plats

Detta gjorde det möjligt för Sovjetunionen att ersätta USA som ”hjälpare”. Sovjetunionen ställde sina tjänster till förfogande i mars 1964. När den sovjetiska delegationen anlände till Dehli i augusti krävde den, att Dastur skulle hållas utanför överläggningarna, trots att företaget hade ett sexårskontrakt med indiska stålministeriet. I januari 1965 undertecknades kontrakt med Sovjetunionen, som ställde 200 miljoner rubel till förfogande för att täcka kostnaderna för den nödvändiga importerade utrustningen. Krediten skulle användas till inköp av sovjetisk utrustning och sovjetiska tjänster. Dasturs projekt för stålverket ersattes med ett projekt utarbetat av den sovjetiska exportagenturen Tiazpromexport.

Detta projekt var mycket omfattande: det upptog inte mindre än 28 volymer i skrift. Regeringens tekniska kommitté ägnade volymerna fem veckor och därefter krävde det indiska stålministeriet att Dastur inom sju veckor skulle framlägga ett förslag om kostnadsreduceringar. Detta innebar i praktiken; att en ordentlig kontroll av det sovjetiska förslaget var omöjlig. Det hade Sovjetunionen fixat genom att i avtalet rycka in en klausul om att ”De sovjetiska rådgivarna skulle beakta konkreta tekniska förslag om kostnadsreduceringar, som kan framställas av den indiska sidan

inom tre månader”. Ännu medan Dastur arbetade med ett förslag till kostnadsreduceringar drev Sovjetunionen fram avtal om leveranser av material och specialister från Sovjetunionen. ”Att de sovjetiska förhandlarna använde energi, för att inte säga påtryckningar, förefaller uppenbart”, skriver Desai.

Ett dyrt och omodernt stålverk

Den 29 maj godkände Indiens regering den sovjetiska projektrapporten om Bokaro. Samma dag gav den Dastur sju veckor för att föreslå kostnadsreduceringar.

Vad först beträffar stålverkets teknik godkände Dastur masugnarna, sinterverket och koksanläggningen. Däremot föreslog firman betydande tekniska förändringar vad beträffar smältverkstäderna och valsverken. Den sovjetiska sidan ville införa fem 100 tons konvertrar i första stadiet och två 250 tons konvertrar i andra stadiet. Som motiv för att inte införa 250 tons konvertrar redan i första stadiet angavs att handhavandet av så stora enheter ännu inte var fullt utprovat i Sovjetunionen.

Dastur framhävde, att den sovjetiska tekniken skulle ge både högre investeringskostnader och högre driftskostnader. Handhavandet av de större enheterna sades inte vara annorlunda än för mindre enheter. Dastur påvisade också, att de större enheterna redan började bli standard i både USA, Australien, Belgien, Tyskland och Italien, att de skulle slagit igenom helt, när Bokaro var färdigt, och att den österrikiska firman Voest redan levererat stora konvertrar till flera länder, bl a till Sovjetunionen. Om inte den nya tekniken utnyttjades skulle projektet fördyras med 187 miljoner rupier bara i anläggningskostnad.

Desai visar dessutom, att även Sovjetunionen vid samma tid införde 250 tons konvertrar vid stålverken Azovstal och Novo Lipetsk. Praktiskt taget alla de tekniska förbättringar som Dastur föreslog hade varit fullt möjliga att realisera. Sovjetunionen vägrade emellertid. Förklaringen är, att den sovjetiska sidan i första hand ville reservera den moderna tekniken för egen del. Indien tvingades avstå, eftersom Sovjetunionen stod för finansieringen.

Vad beträffar konsult- och specialisttjänster skulle Sovjetunionen betalas bl a för 450 - 500 sovjetiska tekniker. Dessa och deras familjer skulle kosta 123 miljoner rupier under det första stadiet och därav skulle Indien betala 15 miljoner rupier i sovjetisk valuta. Dastur påvisade, att större delen av dessa tjänster kunde bestridas av indier till lägre kostnad och föreslog att antalet sovjetiska specialister skulle reduceras med åtminstone en tredjedel.

Den sovjetiska sidan tillämpade emellertid samma politik som US Steel Corporation på sin tid försökte. Följande citat och kommentar i boken är avslöjande:

”För de sovjetiska specialisterna skulle Bokaro Steel vara tvungen att betala löner i rubel från 116 till 380 per månad, plus tillägg på 44-83 rubel per dag, resettillägg för specialister på 400-750 rubel, första klass flyg för specialisterna och deras familjer med upp till 240 kg bagage per familj, första klass semesterflyg vartannat år, hotell och resekostnad mellan Delhi och Bokaro på väg till och från Moskva, försäkringar, samtliga affärsresor inom Indien, telefon och telegrafi Indien, bilar, luftkonditionerade och möblerade kontor, luftkonditionerade och helmöblerade lägenheter, utgifter för sjuk- och hälsovård, full betalning vid sjukdom och tillgång till skolor, klubbar och utflyktsmöjligheter etc, allt skattefritt.

Det är intressant, att personalen från ett socialistiskt land insisterar på första klass resor och luftkonditionerade lägenheter och klubbar, varigenom hjälpen till ett underutvecklat land fördyras ungefär i den stil som kapitalistiska givarländer praktiserar. Det är lika ironiskt, att den genomsnittlige sovjetiske expertens levnadsstandard i Indien överstiger hans levnads-

standard i Sovjetunionen; socialismen går inte särskilt långt i praktiken. Den mest olyckliga aspekten av denna företeelse i fallet Bokaro är emellertid, att en betydande del av sådana utgifter skulle ha kunnat undvikas om inhemska experter anlätts.”

Dastur framlade också en rad andra förslag om kostnadsreduceringar och tekniska förbättringar. Totalt uppgick de möjliga besparingarna till mer än en miljard rupier. Den sovjetiska sidan accepterade mindre än en tiondel därav.

Precis som kapitalister gick de sovjetiska statsorganen in för att sälja så mycket som möjligt av lägsta möjliga kvalitet till högsta pris.

Vad Indien får betala Kostnadsjämförelser mellan olika länder för samma produktion är vanskliga. Förmodligen är vissa kostnader betydligt högre i Indien än i andra, mer industrialiserade länder. Men detta kan inte helt förklara varför Bokaro blev 2-3 gånger dyrare än motsvarande stålverk i andra länder. Under de aktuella åren 1962/1966 uppfördes jämförbara stålverk i Japan, USA och Italien. Dessa producerade stålplåt, för vilken anläggningskostnaden per ton plåt per år uppgick till mellan 861 och 1 170 rupier. Motsvarande siffra för Bokaro är 2 860 rupier. Översatt i total anläggningskostnad skulle de förstnämnda stålverken ha kostat mellan 1 500 och 2 000 miljoner rupier. Bokaro kostade nästan 4 900 miljoner rupier. Detta var engångskostnaden. Till det kommer driftskostnaderna under de kommande decennierna. Deras nivå framgår av en jämförelse mellan Bokaro och ett annat jämförbart stålverk i Indien, Rourkela:

Produktionskostnader i rupier per ton vid Rourkela och Bokaro stålverk i Indien.

Tackjärn	347	379
Stålämnen	411	629
Varmvalsad tråd	647	860
Kallvalsad plåt	1 111	1 100

Beräkningarna i tabellen ovan för Bokaro är gjorda av indiska stålministeriet. De sovjetiska beräkningarna ligger betydligt lägre. Det bör också sägas, att kalkyleringen gjorts på Bokaros nuvarande kapacitet, 1,7 miljoner ton, vilken är jämförbar med Rourkelas. Vid fullt utbyggd kapacitet kommer produktionskostnaderna att ligga lägre än vid Rourkela för alla produkter i tabellen utom för stålämnen. Detta är emellertid självklart, eftersom Bokaro vid fullt utbyggd kapacitet kan tillgodogöra sig vissa stordriftsfördelar. Enligt Dasturs förslag skulle produktionskostnaderna under det första stadiet ha nedbringats genom att vissa investeringar uppskötts till dess de behövdes. Men den sovjetiska sidan var intresserad av att få avsättning för sin utrustning så snabbt som möjligt, oavsett om kapaciteten kunde tas i bruk på en gång eller inte. Därigenom blir vissa investeringar endast partiellt utnyttjade fram till 1980 och produktionskostnaderna och risken för tekniskt åldrande högre.

En lärdom

Det är det indiska folket som i sista hand får betala räkningen för denna social-imperialistiska ”hjälp”. Lärdomen av detta fall för Indiens del kan — med Desais egna ord — formuleras på följande sätt:

”Man får hoppas, att de lärdomar som med vissa kostnader erhållits av fallet Bokaro kommer att användas när framtida stålproduktion planeras: totalt beroende av hjälp för att finansiera behovet av utländsk valuta för nya stålverk eller för vilket större projekt som helst kommer nödvändigtvis att resultera i att nationella målsättningar som teknologisk självständighet går förlorade.”

Pepsi Cola, Chase Manhattan Bank, Bank of America, Pullman, Occidental Petroleum Corp, International Harvester, Hewlett-Packard, Pan American, First National City Bank, El Paso, Westinghouse Electric Corp, Union Carbide....

Dan Israel: Vad gör dom i Sovjet?

Sedan en tid cirkulerar i den västerländska pressen bilder på Pepsi-Colafaskor med rysk text och annonser för Bankers Trust med ett dollartecken hopvuxet med hammaren och skäran. De kan tyckas vara lustiga exempel på det ökade samförståndet mellan de båda imperialistiska supermakterna, men den verklighet som de speglar är mycket allvarlig.

Det ekonomiska samarbetet mellan öst och väst är inte bara fråga om ett utvidgat handelsutbyte, utan om mycket långtgående ekonomiska förbindelser.

De nya relationerna tog sin början med att den Rockefellerkontrollerade Chase Manhattan Bank i november 1972 förklarade att de skulle öppna en filial i Moskva.

Den 21 mars 1973 meddelade den halvstatliga Export-Import Bank att den ställt 100 miljoner dollar till ryssarnas förfogande för inköp av maskiner, utrustning o d till bilfabriksverken i Kama. Till detta projekt har dessutom Chase Manhattan Bank givit 86 miljoner dollar i kredit. Även ytterligare banker har gett lån och den slutgiltiga lånesumman uppgår till 225 miljoner dollar.

Den 12 april samma år undertecknade Sovjet ett handelskontrakt med Occidental Petroleum Corporation. Företaget kontrolleras av oljemagnaten Armond Hammer och hade 1971 en årsomsättning på drygt 2,5 miljarder dollar. Under tredje kvartalet 1973 redovisade det en vinstökning på 7 153 %. Avtalet, som sträcker sig över en tjugoårsperiod, gäller varuleveranser för ett konstgödnings- och kemikalieindustrikomplex i Kujbysjev till ett värde av 8 miljarder dollar! Vidare gäller avtalet bl a tekniskt samarbete och kreditgivning. 360 miljoner dollar har ställts till Sovjets förfogande. Occidental Oils rådgivare och förhandlare, Samuel Pizar, skrev den 17 april i Le Monde:

”Jag anser att detta är det viktigaste kontrakt som man någonsin har förhandlat om.

Naturligtvis kommer detta fördrag att leda vidare till uppbyggnaden av industrin, rörledningar och tankbåtar. Det finns fortfarande mycket att göra.”

Samuel Pizar skrev 1970 en bok med titeln ”Coexistence and Commerce” (Samexistens och Handel). Han har i en rad artiklar i Le Monde utvecklat ideologin bakom det nya samarbete och anses som en av de främsta experterna inom detta område.

I maj 1973 kom David Rockefeller till Moskva och sammanträdde bl a med Kosygin, ordföranden i plankommissionen, finansministern och chefen för statsbanken. Ryssarna besvarade hövligheten med att i juni skicka sin ledande kapitalist, Bresjnev, till USA. I ett tal i Washington inför en samling av USAs monopolkapitalister sa Bresjnev:

”Sovjetunionen och USA är länder med stor industriell potential. Vi förfogar över oerhörda naturrikedomar... Om vi förenar oss i våra ansträngningar och går på problemen — brett och i stort omfång och ställer upp ett perspektiv på lång sikt, för år, kanske för tjugo år — då är jag säker på att det kommer att öppna sig ofantliga möjligheter.”

Sedan har utvecklingen fortsatt i rask takt. Ett avtal har slutits med oljebolaget El Paso och med japanska monopolföretag om gemensamt utnyttjande av naturgastillgångarna i Sibirien. Fördraget omfattar bl a kreditbevillningar på 3,4 miljarder dollar, byggandet av en 3.200 km lång rörledning, kompressorer och utrustning för pumpstationer.

Avtal har slutits med Westinghouse Electric Corp, Union Carbide och andra företag om konstruktion av generatorer, transformatorer, gasturbiner m m.

Den kanadensiske fackföreningsmannen Charles Levinson skriver i *Nouvelle Observateur* 466/1973:

”Vilken ironi: Då Bresjnev och Chelepin förra året i Moskva lovade Allende sitt broderliga stöd mot ITT-konspirationen, hade de redan undertecknat ett kontrakt på flera hundra miljoner dollar med 177' om bl a utrustning till sovjetiska flygplatser.”

I Moskva har bl a följande företag upprättat representation: Pullman, Occidental Petroleum Corp, General Electric, International Harvester, Hewlett-Packard, Pan American, American Express, Chase Manhattan Bank, Bank of America och First National City Bank.

Det här är bara en del av de ekonomiska överenskommelser som nåtts mellan monopolföretag i väst och Sovjet och andra östeuropeiska stater. Vi står bara i början av en process som långtifrån nått sin kulmen. Enligt den engelske professorn Michael Kaser var den ryska utlandsskulden 1972 ca 8,5 miljarder dollar. 1975 skulle den enligt beräkningarna vara 12,5 miljarder och 1980 29 miljarder dollar.

En mycket intressant fråga är nu hur Sovjet ska betala dessa väldiga krediter och varuleveranser. Tyvärr kan vi inte få ett entydigt svar. Avtalen säger att Sovjet ska lämna varor, t ex olja och naturgas som betalning. Ingenting sägs dock vare sig om räntenivån på krediterna eller om priset på de ryska exportvarorna. Vi har alltså ingen aning om vilket pris de ryska arbetarna får betala för att släppa in utländskt kapital i sitt land. Förmodligen är dock inte de multinationella företagens tjänster helt gratis.

De ryska ledarna behöver det utländska kapitalet för att kunna överleva

Hur kan det komma sig att de ryska ledarna tillåter och uppmuntrar en så våldsamt invasion av utländskt kapital? Svaret är ganska enkelt. De är tvungna. Armand Hammer, ägare till Occidental Petroleum Corp, uttrycker det så här i *L'Express* (25/9 - 1/10 73):

”De ansträngningar som de sovjetiska ledarna idag gör för att få fram konsumtionsvaror på marknaden, och till vilka de har användning av amerikansk hjälp, är avgörande för regimens överlevande.”

För att skylta över det ständigt ökade förtrycket och utsugningen av de ryska arbetarna försöker Bresjnev och Co ta till ett gammalt beprövat knep. De försöker muta arbetarna och tysta missnöjet med bilar och andra konsumtionsvaror. Det spelar naturligtvis ingen roll att kapitalet de använder för detta ändamål är mervärde som utsugits från arbetarna i väst.

På kort sikt kan nog en del av regimens svårigheter lösas, men i längden är det omöjligt. För att kunna betala av sina skulder kommer det att bli nödvändigt att snabbt öka produktionen kraftigt. Stress, hets, MTM-system och miljöförstöring och därmed ökat missnöje kommer att bli följderna. Den ökande integrationen i det västerländska ekonomiska systemet kommer att dra in Sovjet i de ständigt återkommande kriserna. Behovet av krediter och utländska komponenter i produktionen kommer att göra det omöjligt för Sovjet att, som på trettiotalet, stå utanför krisen.

Stora vinster för det västerländska kapitalet

Monopolkapitalet i väst har många anledningar till samarbete. För det första har de östeuropeiska staterna rika naturtillgångar. Speciellt intressant för de utländska monopolerna är de stora fyndigheterna av olja och naturgas. En stor del av de utländska investeringarna har koncentrerats till projekt för utvinning av dessa produkter.

Det andra skälet är att Sovjetunionen och Östeuropa utgör en mycket stor, nästan helt obearbetad marknad. När marknaderna i väst börjar svikta, blir dessa nya marknader profitens räddning.

För det tredje och inte minst viktigt har de östeuropeiska staterna en speciell tillgång som saknas i väst. Det är en "väldisciplinerad" arbetarstam. Ungdomen revolterar inte, fackföreningarna bråkar inte och den politiska stabiliteten, som garanterar investeringarnas räntabilitet, är mycket stor. Det finns redan exempel som visar att det här inte bara är löst prat utan en reell verklighet. En delegation från den italienska fackföreningen CGIL frågade sina sovjetiska kollegor om de kunde räkna med deras stöd i händelse av strejk på de italienska FIAT-fabrikerna. De fick svaret: "Det är en fråga om politik. Hos oss bedriver inte fackföreningarna politik". Ett österrikiskt glasverk hade besvär med sina arbetare, som till stor del tillhörde Österrikes Kommunistiska Parti. Man avskedade de 200 anställda och flyttade verksamheten till Ungern. Ordföranden i den fackförening som organiserar arbetarna i kemiska industrier i Österrike bad sina ungerska kollegor om hjälp. Svaret blev: "Det där rör sig om ett ekonomiskt problem som inte angår fackföreningen."

De transideologiska företagen

Detta leder oss över till ett mycket allvarligt perspektiv för de fortsatta ekonomiska förbindelserna mellan öst och väst. Redan i dag har dessa i viss grad institutionaliserats i sk transideologiska företag. Med transideologiska företag menas företag som ägs gemensamt av öst- och västkapital. Uppgifterna om dessa företag är mycket knapphändiga och här ligger en stor uppgift för kommunistiska forskare. Vissa iakttagelser kan redan nu göras. Transideologiska företag existerar åtminstone i Jugoslavien, Rumänien, Polen, Ungern och Tjeckoslovakien. Ett näraliggande exempel är Tjecko-Svea. Företaget ägs gemensamt av den tjeckiska verktygsmaskinindustrin och Beijerinvest. Årets resultat var, som det står i verksamhetsberättelsen, mycket tillfredsställande. Sovjet hade 1973 inte upprättat sådana företag, men enligt Samuel Pisar är de snart där.

Samarbetet inskränker sig inte till Östeuropa utan gäller också investeringar i u-länder. Ungerska och tjeckiska företag har tillsammans med österrikiska uppfört anläggningar i bl a Libanon, Egypten och Indien. Franska och tjeckiska företag samarbetar om leveranser av textilfabriker till Irak. Man kan förstå att det är ett lockande perspektiv för kapitalister i såväl öst som väst. Visst finns det mycket sanning i vad Samuel Pisar skrev i *Le Monde* den 17 april under rubriken "Jakt efter nya marknader":

"Vem kan t. ex. konkurrera med ett företag som förenar den tyska kapitalismen med sin effektivitet, sin teknologi och sina finanskällor med en ungersk partner med sin kvalificerade arbetskraft, sina billiga naturrikedomar och med arbetare, som aldrig går i strejk? Vid byggandet av ett sockerraffinaderi i Tunisien eller Egypten skulle inget annat företag kunna konkurrera. . ."

Använd Litteratur

Røde Fane nr 2 1974, Forlaget Oktober, Oslo

Jaques Hersh: "Den fredlige reintegration i den internationale arbejdsdeling", *Vindrosen* 5/73, Köpenhamn

Kai Moltke: "Vom Supergeschäft Ost-West zur 'transideologischen Gesellschaft'?" *Neue Politik* nov-dec/73, jan 74, Hamburg.

Göran Johnsson: COMECON – Nykolonial skapelse

De ekonomiska förbindelserna mellan Sovjetunionen och de östeuropeiska, tidigare socialistiska staterna har genomgått stora förändringar sedan mitten av 50-talet. Om övergången från uppbygget av självständiga socialistiska ekonomier till kapitalistisk integration över statsgränserna handlar den här artikeln.

År 1949 bildades en internationell organisation med Sovjetunionen och de östeuropeiska folkdemokratierna som medlemmar. Dess officiella engelska förkortning är inte COMECON — den oftast förekommande benämningen i väst — utan CMEA. På ryska lyder förkortningen SEV, och den använder jag i fortsättningen. En korrekt svensk översättning är: rådet för ömsesidigt ekonomiskt bistånd.

SEV kom till stånd med det huvudsakliga syftet att genom ekonomiskt samarbete få ekonomierna i Östeuropa att fungera igen efter andra världskriget. I den kommuniké som utfärdades efter bildandet — den s.k. Moskvakommunikén — lades stor vikt vid den nationella suveräniteten. Ingen stat skulle tillåtas dominera någon annan. Varje medlem fick permanent vetorätt i frågor som rörde interna angelägenheter. SEVs befogenheter var därför från början i huvudsak av rådgivande karaktär.

Meningen var att samtliga medlemsstater skulle följa den sovjetiska utvecklingsmodellen. Dvs: de enskilda ekonomierna skulle i möjligaste mån bli självförsörjande på alla områden. De traditionella jordbruksländerna Polen, Ungern, Rumänien och Bulgarien skulle utvecklas till industriländer med tillverkning hela vägen från tung till lätt industri.

De ekonomiska relationerna mellan länderna kom till en början att ta formen av enkelt utbyte av överskottsprodukter, vilket inte nämnvärt påverkade industristrukturen och utrikeshandelns inriktning. Fram till mitten av 50-talet bestod en betydande del av SEVs uppgifter i registrering av bilaterala handelsavtal mellan medlemsstaterna.

SEV ändrar karaktär

De politiska förändringarna i Sovjetunionen och Östeuropa i mitten av 50-talet kom också att påverka utvecklingen av SEV. Det var nu planerna på den ”internationella socialistiska arbetsfördelningen” och ”specialisering” började utarbetas. Ökad integrering mellan länderna var målsättningen.

Den klara inriktningen att medlemmarna skulle vara suveräna blev ett problem för revisionisterna. De drev igenom att flertalet detaljerade samarbetsbeslut i fortsättningen skulle fattas mellan två eller flera stater. På så sätt blev vetorätten i praktiken avskaffad.

1956 inrättade SEV tolv ständiga kommissioner. Det var den första organisationsform som föreskrev regelbundna möten mellan medlemsstaterna. I dessa kommissioner behandlades standardiserings- och specialiseringsfrågor och de nationella planernas samordning.

Chrustjevs yttrande ”ju förr och bättre vi utvecklar arbetsfördelningen, desto starkare kommer våra ekonomier att bli” markerar brytningen med den tidigare förda politiken. Det var också vid denna tidpunkt som allvarliga motsättningar inom blocket började uppstå. Teorin om ”internationell arbetsfördelning” bygger på den borgerliga teorin om komparativa fördelar. Det klassiska exemplet är Indien och England:

”Det var tur för England”, skriver Magdoff, ”att det inte uppstod en indisk Ricardo för att övertyga det engelska folket att, enligt lagen om komparativa kostnader, skulle det vara

fördelaktigt för dem att bli fånherdar och importera alla textilier de behövde från Indien. Istället stiftade England en serie lagar som skulle förhindra import av indiska textilier och en del 'goda resultat' uppnåddes.”

Genom denna utveckling kom motsättningarna inom SEV helt naturligt att stå mellan de mest utvecklade länderna, med Sovjetunionen i spetsen, å ena sidan och de mindre utvecklade länderna, som t ex Albanien och Rumänien, å andra sidan.

Rumänien och Albanien går mot den revisionistiska politiken

På olika sätt försökte och försöker Sovjetrevisionisterna att styra de andra ländernas utveckling. 1959 skrev det sovjetiska partiorganet Kommunist: ”Det är ofördelaktigt och inte ändamålsenligt för t ex Albanien, Bulgarien och Mongoliska Folkrepubliken att utveckla sådana tunga industrier som tillverkning av lastbilar, traktorer, lokomotiv såväl som smidespressar.” Rumänerna skulle enligt sovjetledarna koncentrera sig på olja, petrokemiska produkter, textilier och livsmedel. Den ”socialistiska arbetsfördelningen” skulle således bestå i att dessa länder koncentrerade sig på tekniskt mindre utvecklade produkter en variant av Trotskijs idé om ”omöjligheten av socialism i ett land”.

Såväl Rumänien som Albanien motsatte sig denna utveckling. De menade att det var i strid med marxismen-leninismen att omforma SEV till ett överstatligt organ för integrering av medlemsstaternas ekonomier. De ansåg att detta successivt skulle urholka ländernas nationella självständighet och bromsa det socialistiska uppbygget framförallt i de mindre utvecklade SEV-länderna. Särskilt albanerna riktade skarp kritik mot de revisionistiska sovjetledarna. Följden blev att Albanien utsattes för utpressning och provokationer från sovjetledarna. Till slut tvingades Albanien att lämna SEV, kort efter SUKPs 22a partikongress 1961.

Konflikten med Rumänien Revisionisterna använde sig av allsköns imperialistiska argument klädda i ”marxistiska” fraser för att få Rumänien att slå in på ”den rätta vägen”: ”Internationell specialisering är det bästa sättet att ta bort existerande skillnader i ekonomisk utveckling bland de socialistiska länderna.”

Denna specialisering skulle ske efter profitkriteriet. Rumänerna betonade dock att ”det är uppenbart att om profitkriteriet var bestämmande skulle ett land med svagt utvecklad ekonomi finna importen av färdigprodukter mer fördelaktig än att producera dem själva.” De hävdade vidare att om kriteriet för socialt nödvändigt arbete baserades på internationell arbetsfördelning ”skulle detta reproducera underutvecklingen i de mindre utvecklade länderna och konservera äldre ekonomiska strukturer ärvda från dominansen av monopolistiska truster”.

Rumänerna vägrade acceptera sovjetledarnas anti-marxistiska ståndpunkter:

Vårt parti har klart deklarerat synen att, eftersom meningen med de planerade åtgärderna är att förflytta viktiga funktioner för ekonomins ledning från respektive stats kompetens till överstatliga organ. . . , dessa åtgärder inte följer principerna för relationer mellan socialistiska staten. Att överföra sådana funktioner till överstatliga eller extrastatliga organ skulle förvandla suveräniteten till en meningslös fras.

Med stöd av den borgerliga tesen att ”det som är fördelaktigt för samhället som helhet måste vara fördelaktigt för varje industriföretag”¹ lanserade revisionisterna idén om integrering av de olika ländernas ekonomier ända ned på företagsnivå. Rumänerna vägrade kategoriskt att gå med på

¹ Det var en slogan som professorn Jevsej Liberman myntade i samband med att de ekonomiska reformerna, som gjorde profiten till ekonomins primus motor i Sovjet, infördes under mitten av 60-talet.

något sådant eftersom de ansåg att ett enskilt företag aldrig kan representera hela samhällets behov och dess planering.

Men sovjetledarna gick längre. Under hänvisning till den anti-marxistiska teorin om ”begränsad suveränitet” föreslog de utvecklandet av regionala utvecklingsblock rakt över nationsgränserna. Ett uttryck för dessa strävanden är *Danubian Complexet* som avsåg att inkorporera 86 procent av hela Rumäniens olje- och gasproduktion, 54 procent av maskinbyggnadsproduktionen, 51 procent av den kemiska industrin, 58,5 procent av Rumäniens veteproduktion och 60 procent av kornproduktionen. Av området på 150 000 kvadratkilometer skulle Rumänien avstå 100 000, Bulgarien 38 000 och Sovjetunionen 12 000. En fjärdedel av områdets befolkning skulle vara rumäner.

Detta projekt satte rumänerna stopp för. De förstod att de skulle få betala ett högre pris än vad de skulle få ut.

Utrikesbalansen för bränsle, mineraler och ädla metaller i miljoner rubel för SEV-länderna

	Bulgarien	Ungern	DDR	Polen	Rumänien	Sovjet	Tjeckoslovakien
1955	—10,6	—45,8	—	+259,9	+79,9	4-170,6	+73,6
1960	—95,2	—133,4	—423	+71,1	+32,3	+786	—111
1966	—224	—168	—505	—83	—70	+1.206	—176

KÄLLA: Belyaev

Resultatet av ”socialistisk arbetsfördelning”

SEV-länderna har i allt högre grad tvingats att importera från Sovjetunionen. Detta gäller särskilt råvaror och bränsle. Se tabellen. (Emellertid har sedan mitten av sextioalet en annan tendens till ökad handel med väst börjat göra sig gällande för SEV-staterna. Tyvärr tillåter inte utrymmet att jag går in på den saken i det här sammanhanget.)

1956 producerade Bulgarien 40 procent av sina traktorer själva. 1968 köptes samtliga traktorer från Sovjet. 1960 tillverkades 75 000 motorcyklar i Bulgarien; bara 400 importerades. 8 år senare hade produktionen skurits ner med 2/3 och hela 30 000 motorcyklar erhöles genom import. Bara mellan 1967 och 1968 sänktes Ungerns produktion av traktorer med 22 procent medan importen från Sovjet ökade med ett par procent.

DDR har under de senaste åren tvingats förvandla 60 textilfabriker till fabriker för tillverkning av elektriska motorer. Vidare har man inställt utvecklandet av egen flygplans- och traktortillverkning. Tjeckoslovakien har stoppat utvecklandet av sin oljeindustri. Fler exempel kan ges på denna utveckling.

Vissa produktionsgrenar har Sovjet i det närmaste monopol på. Viktigast är råvaror och bränsle. Andra exempel är uranutvinningen, tillverkning för rymdforskning. De viktigaste komponenterna i datamaskiner tillverkas i Sovjet medan de övriga SEV-staterna står för viss komplementtillverkning. Sovjet innehar vidare 80 procent av alla datorer inom blocket.

De priser som medlemsstaterna får betala för sin import från Sovjet ligger i många fall högt över världsmarknadspriserna. Det är en raffinerad form av utsugning. Enligt officiell sovjetisk statistik sålde Sovjetunionen mellan 1960 och 1967 98,77 miljoner ton råolja till fyra SEV-länder för 1 705,62 miljoner rubler, och 99,11 miljoner ton till sex västeuropeiska länder för 852,99 miljoner rubler. Sovjetunionens ”allierade” fick alltså betala ett dubbelt så högt pris som stater

utanför blocket.

Komplexprogrammet

1971 antogs ett nytt ”komplexprogram” för SEV som kommer att gälla för de kommande 15-20 åren. Enligt detta program skall den totala produktionsvolymen och produktionsinriktningen, volymen av internationella transporter samt investeringar för de östeuropeiska länderna samordnas.

Sovjetledarna genomför inom ramen för SEV en monopolisering av vissa branscher. Men inte nog med det: de tvingar också de andra medlemsstaterna att vara med och betala. Enligt komplexprogrammet skall alla SEV-medlemmar vara med om att finansiera följande projekt: ett metallverk i Kursk-området i Sovjet; en massafabrik i Ust-Ilim i Sovjet; utbyggnaden av naturgasledningen ”Drushba” (vänskap) från Sovjet till DDR, Tjeckoslovakien m fl länder, liksom utbyggnaden av det gemensamma elnätet ”Mir” (fred); utbyggnaden av ett institut för kärnforskning i Dubna i Sovjet och slutligen ett gemensamt transportnät med 100 000 ”samägda” järnvägsvagnar.

Integrationen inte bara ekonomisk

Till och med partikongresserna skall i fortsättningen hållas under samma år så att inget land börjar marschera i otakt. Genom den ökade integrationen av handel, produktion och planering, som syftar till en ekonomisk union baserad på en enda plan och ”karakteriserad av fri rörlighet av arbetskraft, kapitalinvesteringar, valuta..., produktionskvoter och tjänster” läggs givetvis grunden för mycket häftiga motsättningar inom blocket. Just därför betraktar ledarna i Kreml den politiska integrationen som så viktig.

Vid SEVs 27e session förra året erkände en högt uppsatt revisionist att integrationen inte gått som planerat. Han varnade sessionsdelegaterna att om en medlemsstat misslyckades med att koordinera sin plan och upprätthålla samarbetet med andra stater, skulle det hindra och blockera utvecklingen av en verklig integration. Detta visar att, trots påtryckningar gentemot de andra SEV-länderna, integrationsprogrammet inte går efter de linjer som härskarna i Kreml tänkt sig.

Litteraturlista

1. *Albanska Arbetets Partis historia*, Uddevalla 1973.
2. Belyaev, Yuri: *CMEA countries. Economic cooperation*. Novosti Press. Moscow 1970.
3. *Die Tschechoslowakei und die Sowjetunion*, CTK Pressfoto, Prag 1972.
4. *Gnistan* 8/73 och 13/73.
5. Hildebrand, Staffan: ”Comecon och-östblocket”, *Kommentar* 4/69.
6. Ljunglöf, Lennart: *Maktspelet i Östeuropa*, Uddevalla 1968.
7. Magdoff, Harry: ”Economic Myths and Imperialism”, *Monthly Review*, dec. 1971.
8. Montias, J M: *Economic development in Communist Romania*.
9. *Peking Review* 11/74 och 18/74
10. Swartz, Rickard: *Integration i Östeuropa*. Stockholm 1972.

Jan Hagerlid: Sovjets vapenhandel verktyg för kontroll och utplundring

Genom sin omfattande vapenhandel försöker sovjetledarna knyta upp länder i tredje världen i en beroendeställning till Sovjetunionen. Försäljningen av krigsutrustning som ofta är av dålig kvalitet fungerar också som en viktig inkomstkälla för den krisfärdiga sovjetiska ekonomin.

I svensk press får vi läsa hur Sovjet ger vapen till arabstaterna medan USA förser Israel med vapen. Vid ett ytligt betraktande verkar positionerna klara. USA stöder kolonialism och aggression medan Sovjet backar upp kampen för nationell befrielse.

Men är det så enkelt? Sovjet ger inga vapen gratis till arabstaterna. De får betala med kontanter, billiga råvaror och inskränkt nationell suveränitet. Sovjets huvudmål är att slå ut USA och bli den dominerande imperialistiska supermakten i Västasien. En verklig nationell och social revolution i Västasien ligger inte i Sovjets intresse.

Under oktoberkriget utnyttjade Sovjet situationen för en makalös utpressning. Enligt *Le Monde* (18.4) begärde Sovjet mitt under kriget omedelbar betalning för sina vapen (de hade tidigare varit på kredit) och passade dessutom på att höja priserna kraftigt. Oljerika arabstater som Saudi-Arabien fick rycka in som finansiärer.

Efter oktoberkriget har Sovjet utverkat förmånliga avtal om byten av vapen mot olja med flera arabstater, som snabbt behövt förnya sin arsenal. Ett sådant fall togs upp av *Daily Express* (28.12):

”Irakerna gick med på att sälja olja, värd 6 miljoner pund, till reducerade priser som delbetalning för vapen. Nu har de upptäckt, redan innan oljan levererats, att Sovjet sålt den vidare till Västtyskland för 18 miljoner pund.”

Är detta proletär internationalism? Vi kan jämföra Sovjets inställning med Kinas. Kina vägrar av princip att sälja vapen. Däremot skänker man efter förmåga vapen till nationella befrielseörelser och stater som kämpar mot imperialistisk aggression. Kina gav t ex vapen till Syrien 1969.

Historisk återblick

Före 1955 försåg Sovjet enbart andra socialistiska länder med vapen. Men detta år slog man in på en ny kurs i förhållande till tredje världen. USA försökte vid den här tiden tvinga in Egypten i den nybildade Bagdad-pakten genom att vägra sälja vapen. Sovjetledarna, fr a Chrustjev, såg situationens möjligheter och erbjöd Egypten vapen på kredit i lokal valuta. För att inte jaga upp USA och övriga västmakter alltför mycket lät de Tjeckoslovakien leverera vapnen. Därmed var isen bruten.

Till att börja med framstod de sovjetiska erbjudandena i allmänhet som ekonomiskt fördelaktigare än västmakternas. Många arabstater fick dessutom av politiska skäl köpa för små mängder eller inga alls vapen från västmakterna, som var måna om Israels militära överläge. Därför kom Sovjet att få en snabbt ökande kundkrets. 1956 började Sovjet leverera vapen till Syrien och till den stenreaktionäre imamen i Jemen, som låg i fejd med britterna om Aden-protektoratet. 1958 öppnade Kassems kupp i Irak vägen för sovjetiska vapenleveranser, och under 60-talet har Algeriet, Libyen, Somalia, Syd-Jemen m fl börjat handla vapen från Sovjet.

Redan under perioden 1955-59 blev Sovjet den största vapenleverantören till Västasien. Under hela perioden 1950-69 levererade Sovjet 45,8 procent av alla vapen till Västasien och slår därmed klart ut andra leverantörer.

Den nya "realismen"

Efter Chrusjtjevs fall slår Sovjet enligt de flesta västerländska bedömare in på en mer "realistisk" politik. De nya ledarna satsar inte lika ensidigt på vissa favoritländer som Egypten, de blir mer angelägna om att Sovjets "u-hjälp" skall ge materiell avkastning och låter inte ländervalet för "u-hjälpen" bestämmas av regimernas karaktär. Diplomatskt agerar de smidigare och aktar sig för att binda sig vid någon sida i konflikter mellan olika mottagarländer i tredje världen.

1966 börjar Sovjet sälja vapen till Iran. U-hjälpskrediter börjar ges både till Iran och Turkiet. Sovjet är nu Irans viktigaste handelspartner och dess näst största vapenleverantör. Efter Egypten var Iran det land i Västasien som fått mest gåvor och krediter från Sovjet fram till 1968. Även Marocko har köpt vapen från Sovjet. Jordanien har erbjudits flera gånger men tackat nej.

Det har blivit alltmer uppenbart att Sovjet syftar till att vinna allierade av vilket slag som helst, medan intresset för sociala och nationella revolutioner svalnat. De arabiska revisionistpartierna har av Sovjet uppmanats stoppa all kritik av vänligt inställda regimer och helst upplösa sig. Det egyptiska partiet följde uppmaningen 1965 varefter medlemmarna enskilt sökte medlemskap i ASU, Nassers enhetsparti.

Efter kriget 1967 utnyttjade Sovjet sin vapenexport för att få basrättigheter (bunkring, reparationer, fast stationerad personal) i Egypten, Syrien, Algeriet, Somalia och Jemen. Mängden sovjetiska militära "rådgivare" ökade snabbt i flera arabstater. I Egypten blev 20.000 sådana "rådgivare" innan de utvisades av Sadat 1972. Den sovjetiska medelhavsflottan har byggts upp i snabb takt sedan 1962. 1970 visade sovjetiska marina enheter upp sig i hamnar i alla arabiska stater.

Den sovjetiska politiken blir oförståelig om man inte ser dess huvudmål på lång sikt: att främja sovjetledarnas imperialistiska ambitioner. Till att börja med var Sovjets vapenaffärer inte primärt ekonomiskt motiverade. Men allteftersom arabstaterna blivit mer bundna till sovjetiska vapen har villkoren hårdnat och det nakna profitintresset trätt i förgrunden. Under de senaste åren har Sovjet börjat kräva direkt betalning i västvaluta eller kraftigt undervärderade råvaror. Vapenexporten har ökat på bekostnad av "u-hjälpen".

Om arabstaterna kunde besegra Israel skulle de också bli mer oberoende av Sovjet. Därför har Sovjet konsekvent vägrat sälja offensiva vapen till tillräcklig mängd och hela tiden saboterat arabstaternas krigsplaner. Idealet för Sovjet är ett tillstånd av varken krig eller fred. Detta har sedan länge påvisats av Kina och alltfler arabstater har på senare tid kritiserat Sovjets inställning — såsom Algeriet, Syrien, Irak, Libyen och Egypten.

Bland västerländska bedömare av Sovjets politik tas denna sovjetiska strategi för given. I en artikel i *New Middle East* visar en brittisk militär expert, E Luttwak, hur de sovjetiska vapnen gör det omöjligt för Egypten att besegra Israel. Tonvikten ligger vid luftförsvar, artilleriet är mycket trögrörligt och flyget har låg offensiv kapacitet. Egypten kan stoppa en israelisk luftattack, gå över Suezkanalen men inte komma mycket längre. Denna analys bekräftades av oktoberkriget.

Många tecken tyder på att Sovjet var helt mot oktoberkriget från början. Enligt ett uttalande av Sadat i den libanesiska tidningen *Al Anwar* (29.3) hade den sovjetiske ambassadören i Kairo begärt ett möte med Sadat 6 timmar efter det kriget inletts och då påstått att Syrien begärt vapenvila och uppmanat Sadat att göra detsamma. Han vägrade och kontrollerade uppgiften med Assad. Den var inte sann, men ändå kom den sovjetiske ambassadören dit nästa dag och upprepade den.

Om Sadat talar sanning är detta ännu en bekräftelse på sovjetledarnas förräderi mot de arabiska folkens kamp mot sionismen.